ئانقاباي

خەبەر، مەقالە، شعر

ۋە

حيكايە يازش يوللاري

(پاتۇنك سوز باشيسي بيلەن)

ئىشچى-ديهقان خەبەرچى ۋە
يازۇچيلاريغا باغشلايمەن

ئۆزبيكستان دەولەت نەشرياتى
سەمەرقەند == 1927 - يل == تاشكەند

بۇتۇن دۇنیا یوقسوللاری، برلەشگز

ئانقابای.

خەبەر، مەقالە، شعر
ۋە
حیکایە یازش یوللاری

(باتۇنك سوز باشیسی بیلەن)

(ئشچی - دیهقان خەبەرچی ۋە
یازۇچیلارِ یغا باغشلایمەن.)

ئۇزبیکستان دەۋلەت نەشرییاتی
سەمەرقەند = 1927 - یل = تاشکەند

باش سوز.

یازۇچیلق هۇنەری هەم شۇ یولغا کیرشکەنلەردەن کوب تەجریبە، کوب بیلش، کوب هەرەکەت تەلەب قیلادی. ئۇستا یازۇچی بولش ئۇچۇن شۇ یولدا ئەنچە ئۇرۇنش، ئەنچە نەرسە ئورگەنش کېرەك.

یازۇچیلق دۇنیاسیغا قەدەم قویا باشلاغانلارغا یول ـ یۇرۇق کورسەتەدرگەن، یېتەکچینـك یازش قاعیدالارینی ئورگەتەدرگەن ئەدەبییاتنك بزدە بۇ تۇنلەی یوقلیغی یاش یازۇچیلاریمزنك ئوسیشیگە زور مانع. مەنە بۇ توسقۇننی یولـدان ئالب تاشلاشقا قودرەتلی ئەزەمەتلەر شۇ ۋاقتقاچا مەیدانغا چققانلاری یوق. شۇنـك ئۇچۇن مەتبۇعاتیمز بېتلەریدە بر تودە کەمچیلکلەر کوریلب تۇرادر. کەتتە یازۇچیلاریمزنـك کوبلەری هەم مەقالە، هیکایە ۋە باشقا نەرسەلەر یازشدا تەلەب قیلینادرغان مۇهم قاعیدالارنی هەرۋاقت ئېسلەریدە تۇتمایدرلار، جۇملەلەری ئۇزۇن، هۇنۇك، فیکرلەرینك باغلانشلاری قوپال، دەغەل کەتتـە سۇیۇق مەقالەلار گەزیتـە ۋە جورناللاریمزنك بېتلەریدە تېز ـ تېز ئۇچرەب تۇرادرلار. بۇندەی کەمچیلـکلەردەن قۇتولش هەم یاش یازۇچی ۋە مۇخبرلەریمزنی بۇ کەسەلدەن ساقلاش کېرەك.

ئورتاق ئانقابای تامانیدان یازلغان بۇ کیتابچە بۇ یولدا ئەنچە فایدا بېرەئالادی. بۇ کیتابچادا بر تودە کەمچیلـکلەرنك بولیشی تەبیعی. کوزگە کورنگەن کەمچیلـکلەرنك مەتبۇعاتدا تېکشیریلیشی زەرۇر. ئەگەر بۇ کیتابچا مەتبۇعات، ئەدەبییات ئشچیلەرینی مەتبۇعات قاعیدالاری توغریسیدا کوبراق ئویلاشقا مەجبۇر ئېتسە، ئشچی ۋە دېهقان مۇخبرلەریگە یازۇچیلقنك بەسمەلەسینی ئورگەتە ئالسا ئوز ۋەزیفەسینی ئەدا قلغان بولادر.

باتۇ.

مەسکەۋ ـ 19 دېکەبر، 1926.

Ташоблит № 94. Заказ № 2606. Тираж 5000
.Типография № 3 Узгосиздата

يازوٗچيدان.

ئوزبېكستان دەۋلەت نەشرىياتى تامانىدان موخبر ۋە ياش يازوٗچيلار ئوٗچوٗن قوللانما بولارلق بر كيتابچا يازشنى مەنگە تاپشيرلغان ئېدى. بوٗتوغريدا ئوزمنڭ كورگەن تەجرىبەم ۋە توپلاغان ماتېرىياللارمغا سوٗيانب «خەبەر، مەقالە، شعر ۋە حيكايە يازش يوللارى» ئسمى بيلەن قولڭزداغى كيتابچەنى يازشقا مۇوەففەق بولدم.

بېرلگەن بر يارم ئايلق موٗھلەت نيھايەت ئاز بولغانلىغى سەبەبلك كوب گينە شاشيلشقا توغرى كېلدى. شوٗنڭ ئوٗچوٗن كيتابدە ئەنچەگينە يېتشمەسلكلەر ھەم بولوٗر. بوٗنى ئەلبەتتە ئشنڭ باريشى كورسەتەر ۋە شوٗنڭ بيلەن كورنگەن يېتشمەسلكلەرى قاتاريدا يوقاريدا ئاتاغانيمز موٗخبر ۋە ياش يازوٗچيلارغا بر قەدەر فايدا ھەم بېرەر ديب ئيشانامز.

كيتابنى يازا باشلاغان ۋاقتمدا باتوٗ، سەيد ئەحمەد ۋە نەعيم ئورتاقلارنڭ ھەر توٗرلى مەسلەحەتلەر بېرب ياردام كورسەتكەنلەرى ئوٗچوٗن ئولەرگە چن كوڭلمدەن رەحمەت ئيزھار ئېتەمەن.

كيتابنى يازشدا شينگيلىنڭ «مەقالە، شعر ۋە ھيكايەنى قاندای يازش كېرەك؟»، ئيز گويفنڭ «موٗخبرلەر مەكتەبى» ۋە فترەتنڭ «ئەدەبيّات قاعيدالارى» ديگەن كيتابلاريدان فايدالاندم.

ئانقا باي.

(مەسكەۋ — 15 ديكەبر، 1926 يل)

برنچى بولم.

ئەدەبييات.

ھەر بر كيشيدە ئوزينڭ فيكر، سېزگى ۋە ئستەگى بار. كيشى ئوزينى ئوراب ئالغان جەمعييەتدە ياشاب، عائيلە، بوٗرادەر ۋە ئورتاقلارى بيلەن ئشلەب چيقارش يوليدا ھەمراھ بولادر.

ھەر بر كيشى ئختيياج ۋە كېرەكليگى ئارقاسيدا ئوزينڭ فيكر، سېزگى ۋە ئستەگى بويېچا باشقالاردان ئايريلادر. حەقيقەتەن بوٗ سز جەمعييەتدە كوٗن كورش مومكين بولماس ئېدى.

شوٗنى ھەم ئەيتش كېرەك، كى بوٗ سز ھەر توٗرلى فايدالق فيكر، كەشفيياتلارنى تارقاتش، برگەلەشب ئشلەش برلكدە ياخشى توٗرمش ئوٗچوٗن كوٗرەشش ديگەن موٗھم ئشلەرنڭ قيلينيشى ئورنيغا، كيشينك حەيۋان بيلەن بەرابەر بوليشى ھەم ئحتيمال ئېدى. كيشيلەر — كوبچيلكنڭ ئېڭ كەتتە موھم قوٗراللاريدان بيرى ئونڭ سوزلەشە ئاليشيدر.

كوٗندەلك توٗرميشيمزدە ئوزيمزنڭ ئاغزەكى سوزيمزدەن فايدالانامز. ئەيتشكە مومكين، خەتنى جوٗدە كەم يازامز. ھەم بوٗ توغريدا بولغان خاتيرە ۋە فيكرلەريمزنى نيھايەت دەرەجەدە قاغاز ئوٗستيگە ئاز يازب قالديرامز. ئەگەر بز جەمعييەتكە كيرب جەمعييەتنڭ مەقسەدى بيلەن يوٗرەر ئېكەنمز، ئوٗ ۋاقتدا

ئەلبەتتە يازۇ بىلەن فايدىلانىشقا مەجبۇرمىز. چۈنكى بۇندىن باشقىچا چارا ھەم يوق.

مەسىلەن بىر يىغىلىشتا بىر نەچچە مىڭ كىشى ئاغزەكى سوزنى (نۇتقنى) ئىشىتسەلەر، ئۇلەر ئىچىندى خەلقنىڭ ھەممەسى بولماسدان بەلكى شۇ خەلقنىڭ بىر بىلگىلى قىسمىدىر. بۇندە ئاغزەكى سوز بىلەن يازلغان سوزنى بىر دىب ئەيتىش بولمايدىر. چۈنكى ئوشەندەي يىغىلىشدا ئاغزەكى نۇتۇق ئەيتىلسە، ئۇنى ئىشىتكۈچىلەر بىر گىنە كەلىمەنى ئاكلاماي قالىشى بىلەن سوراب ۋە ياخۇد سوزلەگۈچىنى سوزىدەن توختاتىب تۇرمايدىرلار. ئەگەر شۇ سوزلەر يازلغان بولسا بىر نەرسە تۈشۈنلمايدىرغان بولار ئىكەن، ئۇندى كىتاب ياخۇد يازۇنى ئوقۇماقدا بولغان كىشى شۇ زامان تۈشۈنلمايدىرغان نەرسە توغرىسىدا ئويلاب ۋە مۇھاكەمە قىلىب ئوتادىر. بۇندە شۇندەي بىر مىسالنى كورسەتىش كېرەك.

مەسەلەن، كارلماركس بۇندەن بىر يوز يىتتى يىل ئىلگەرى تۇغۇلىب، قىرق ئۈچ يىل ئىلگەرى ئولدى. حازىردا بىزلەر ئۇنىڭ فىكرلەرى بىلەن فايدىلانامز. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندىر، كىم كارل ماركس ئوزىنىڭ بۈتۈن فكرىنى خەت بىلەن يازىب قالدرغان ئىدى. ئەگەر ماركس ئوزىنىڭ تەعلىماتىنى ئاغزەكى قالدرىب كىتكەن بولسا ئىدى، ئۇ ۋاقتدا شاگردلارى ھەم ئۇنىڭ تەعلىماتىنى ئاغزەكى گىنە كېلگۈسىدە ئوزگەتەر ئىدىلەر. ئەنە شۇنىڭ نەتىجەسىدە ماركسنىڭ فكرى يىل ئوتكەن سارى ئاكلاب بولماسلق دەرەجە سىگە كېلىب قالىشى ھەم ئىختىمالدان ئۇزاق ئىمەس ئىدى.

سوز كوبچىلىك عاممەسىگە مەعلوم بىر سىنفنىڭ مەفكۇرەسىنى تارقاتىش ئۈچۈن يازىلادرغان بولسا ئۇ ئەدەبى ئىش

بولىب، شۇندەي يازۇلار توپلامىغا «ئەدەبىيات» دىب ئەيتىلەدر. ئەنە شۇ ئەدەبىيات ئىشى، بىلەن مەشغۇل بولوچىلارنى ئەدەبىياتچى (ئەدىب) ياخۇد يازۇچى دىب يۇرۇتىلەدر.

ئەدەبىيات نېچە خىل بولادر؟

بىر خىل يازۇچىلار تۇرمشقا تېز تەتبىق ئىتىلەدر گەن كىتابلارنى — مەسەلەن ئوقۇش كىتابى، مەعلۇمات نامە ۋە كورگەزمە ئەدەبىياتلارىنى يازادرلار. مەنە بۇلەرنىڭ يازغان ئەدەبىياتلارىغا «تەجرىبە ئەدەبىياتى» دىب ئەيتىلەدر. يەنە بىر خىل كىتابلار عالىم كىشىلەر تامانىدان يازىلىب، ئۇلەر قانداي بولسا ھەم تەبىعەت ۋە عومۇمى تۇرمشنى تىكشىرسە ئۇنى «علمى ئەدەبىيات» دىب يۇرۇتىلەدر. ئەدەبىيات، ئوقۇچىلارنى بىلگىلى بىر سنىف مەفكۇرەسى بىلەن تەربىيەلەب، ئۇلەرنىڭ شۇ مەفكۇرە ئەترافىغا توپلانشلارىنى حەل قىلىب، ھەم ئەيتگەنىمز سنىفنىڭ يول-يۇروغىنى كوبچىلىككە تۈشۈندىرە بارسا ئۇنى «تەشۋىقى ئەدەبىيات» دىيىلەدر. ھەر تۇرلى ۋاقىعەلەر وە حاللارنى گىنە يازىب، فەقەت ئوندەي واقىعەلارنىڭ ئەھەممىيەتلەرىنى بىلدرسە ئۇنى «ۋاقتلى ئەدەبىيات» دىب ئەيتەمز، چۈنكى بۇندەي ۋاقىعەلار كوبچىلىك بىلەن جورنال ۋە گەزىتەلەردەگىنە يازىلادر.

شۇ يوقارىدا ئەيتكەنىمز ئەدەبىيات حەقىقەت بىلەن جۇدە ياخشى باغلانشلىدر. بىراق شۇندەي بىر ئەدەبىيات بار، كى ئۇ ھەم بولسا «نەفىس ئەدەبىياتى»در. بۇ ھەم يەنە تۇرمش بىلەن زىچ باغلانشلىدر. بىراق بۇ ئەدەبىيات يازغۇچى كىشىنىڭ كەيفىيەتىگە ھەم ئاز بولسادا كىتەدر. مەسەلەن ھەۋانىڭ

تۆزۈليشى توغريسيدا ياخۇد خيتاينڭ حۆكۈمەت تۆزۈليشى توغريسيدا يازادرغان عالم هيچ بر ۋاقتدا حەقيەتدەن ئۆزاققا كيتە ئالمايدر.

ليكن سەنعەت ئەدەبيياتچيسى بولسا بۇندەى حالدان چيتكە چيقا ئالادر. مەسەلەن ئۇ ـ بولماغان كيشيلەر، هەر تۆرلى حەيران قالارلق ۋاقيعەلەرنى ئۇزيچا توقوب يازا ئالادر. هەممەمزگە مەعلۇم ـ ئاى بزنڭ تيركچيلك قيلب تۇرغانيمز يېرنڭ ئەترافينى ئەيلەنەدرگەن بر يۇلدۇز (پلانيتە)، ئۇنى عالملار تيكشيرب، رەسملەرينى ئالب هەم ئۇلچاب يۇرادرلار ۋە ئۇزلەرينڭ بۇ توغريدا بلگەنلەرينى يازادرلار؛ شۇنكديك فەرگستاننڭ يازۇچيلاريدان جول ۋيرن «ئايدا سەياحەت» ديب كيتاب يازغان. ئۇنڭ كيتابينى هەممە جۇدە قيزيقب ئوقويدر. ئەگەر نيمەگە بۇندەى ديب ساۋال بيرلسە قۇيدا تاغن بر ميسالنى كيلترب سوگرە جاۋاب بيرب ئوتەمز. مەسەلەن عەبدۇللا قاديرى «ئوتكەن كونلەر» ئيسملى رومانيدا ئوزبيكلەرنڭ ئوتكەزگەن كونلەرينى سەنعەت بيلەن تەسۋير ئيتەر ئيكەن، ئۇنى ئوقوچيلار نيهايەت دەرەجەدە سيۋيب ئوقويدرلار. چۇنكى ئۇ ـ ئوتكەن تەئريخلەرنى سەنعەت بيلەن، ئوقۇچى زيركمەيدرگەن دەرەجەدە كوب ئۇستالق يولى وە مەهارەت بيلەن يازادر.

يەنە بر ميسال: بر سۇرەتچى بر قانچا كيشنڭ رەسمينى يەككە ـ يەككە ئالب، سوگرە ئۇلەرنى بر كەردان (قالن قاغاز) ئۇستيگە توپلاب بر تودە كيشينڭ عۇمۇمى رەسمى قيلب چيقارادر. بۇ توپ رەسمدە هەر كيشينڭ عەلاحيدە تۇسلەرى بيلينشى بيلەن هەممەدەن كوب تودەنڭ عۇمۇمى كورينيشى

ئاچق مەعلۇم بولب تۇرادر. خۇددە شۇنكديك نەفيس ئەدەبيياتى هەم تۇرمشنڭ عۇمۇمى رەسمينى كورسەتەدر. بۇنڭ ئۇچۇن بزلەرگە تۇرمشدە هەر تۇرلى توسەتدەن ئۇچرەتلگەن حاللارنى بيلش ئيمەس، بەلكى عۇمۇمى حاللارنى بيلش كيرەكدر.

ئيندى جول ۋيرن ديك كيشيلەرنڭ يازغان نەرسەسى ئوقوماق بيلەن مەشغۇل بولغان كيشيلەرنى قەناعەتلانتيرادر. چۇنكى ئۇلەرنڭ يازغان نەرسەلەرينى ئوقش، ئۇلەرنڭ حيكايە قلغان ييرلەريگە بارش، ۋۇنڭ ئەيتكەنيديك قيزق حاللارنى باشدان ئوتكەزشنڭ ئوزى قيزق بر نەرسەدر. شونڭ بيلەن بز يازغوچينڭ قانداى حاللارنى ئوزينڭ باشيدان ئوتكەزمەكدە بولغانليغينى هەم بيلب ئالامز.

شۇنى هەم ئەيتش كيرەككى نەفيس ئەدەبيياتى ياخۇد سەنعەت بيلەن يازلغان ئەسەر ئوقۇچيلارغا سەنعەت كۇچى ۋە ئۇستالق بيلەن هەيەجان كيلتيرەدر. مەسەلەن چولپاننڭ قۇييداغى شيعرينى ئالامز:

كوكلەم ئاينڭ ئيپەك كويلەك ئيتەكلەرى سۇدرەلب،
قارا ييرنڭ باشلارينى سيلەب ـ سيپەب كيلەدر.
ئۇسيلەشدەن، ئۇسيپەشدەن قۇۋەت ئالب، كۇچ ئالب،
قارا ييرهەم كوكسيدەگى، ئالتۇنلارنى بيرەدر...

مەنە، چولپاننڭ شۇ كوچرگەنيمز شعرينڭ تورت خەتيدە قانچالق سەنعەت ۋە ئۇستالق ئشلەتلگەندر؛ كوكلەمنى برنازك قز شەكليدە ئالب، ئۇنڭ قانداى يير ئۇستيدە يۇرۇشينى ماختاب كيلەدر. مەنە بۇندەى شعرلەر ئوزينڭ برگينە مۇندەرەجەسى بيلەن ئيمەس، بەلكى ئوزيدە بولغان سەنعەت (خۇدوژستۋا) بيلەن گينە ئوقۇچيغا راحەت بيردر.

يازۇچىلار نىچە خىل بولادر؟

ئەگەر بز «لېنىن»نى ئالساق ئۇنڭ يازغان نەرسەلەرى علمى، تەشۋىقى ۋە تەرغىبى ھەم گەزىتەگە عائىد مەۋزۇعلەردەن عىبارەتدر. لېنىننڭ بۇتۇن يازغان نەرسەلەرىنى كورب چقساڭز ئۇندە حىكايە، نەزم ۋە شعرلەر تاپا ئالمايسز. ئەگەر بز رۇسلەرنڭ مەشھۇر شاعىرى پوشكىننى ئالساق، ئۇنڭ يازغان نەرسەلەرىدە ھەممەدەن كوب شعر، ئازراق حىكايە تاپا ئالامز. بۇنڭ ئۇچۇن پوشكىننى بۇندە «شاعر» دېمز. لېنىن بولسا سىياسى رەھبەر بولىشى بىلەن مەتبۇعات مۇتەخەسسىسلىكىگە قاراب بولغاندا «پۇبلىتسىست» (سىياسى ۋە ئجتىماعى مەقالەلەر يازۇچى) بولادر.

ئېندى خۇددە شۇنڭدېك ئۇزىمز نىكىلەردەن ئورتاق ئېكراموف، عۇسمانخان ئېشانخۇجايېف ۋە فەيزۇللە خوجايېفلەر گەزىتە ۋە جورناللارغا سىياسى ۋە ئجتىماعى مەقالەلەر يازشلارى ئۇچۇن پۇبلىتسىست حىسابلانادرلار. جولقۇنباى – (عەبدۇللە قادىرى) ۋە ئېلبېكلەرىمز نەسىرچى (رومان ۋە حىكايەلەر يازۇچى) بولادرلار. شاعرلارىمز بولسا – فترەت، چولپان، باتۇ، شاكرسۇلەيمان ۋە ئالتاى بولادرلار. چۇنكى بۇلەرنڭ كوب مەشغۇل بولغان مەسئەلەلەرى شعر ئۇستىدەدر.

گەزىتەچىلەرىمز - غازى يۇنس، عاشۇراعەلى، حاجى مۇعىن، ئەعزەم ئەيىۇب، مۇحەممەدجان يۇسۇفى، سەنجەر ۋە باشقالاردر. مەنە بۇ ئاتلارىنى ئەيتكەن كىشىلەرىمز دېيشكە مومكىن بر گىنە مەتبۇعات ئشى بىلەن مەشغۇل بولب شۇنڭ ئارقاسىدان كۇن كورەدرلەر. ئۇزلەرى مەتبۇعات ۋە گەزىتەچىلىك ئىشىدە ئەنچەگىنە تەجرىبەگە ئېگە بولب دائىمى شۇ يولدا ئشلەيدرگەن كىشىلەردر. براق بۇلەر سىياسى جورنالىستلار بولماسدان، بەلكى گەزىتە ئىشىنڭ تېخنىكەسىنى گىنە بىلشلەرى ئۇچۇندر.

شۇ يازماقدا بولغانىمز كىتابچا يەنگى گىنە گەزىتەچى، شاعر ۋە نەسىرچى بولش ئۇچۇن ئۇرۇنماقدا بولغان ئشچى - دېھقان خەبەرچىلەرگە بر قەدەر يازۇچىلق قاعىداسىنىڭ ئەساسلارىنى ئۇرگەتشدە خزمەت كورسەتەر، دېب ئۇمىد قىلب ئشگە باشلادق.

ئۇرگەنش يولىدا.

كشى تۇغۇلب ئوسكەندەن كېين برى ئوتكر كوزلى، ئېكنچىسى زور كۇچلى، ئۇچىنچىسى تېز حىسابلاشقا، تورتنچىسى رەسم ئالشقا ۋە بېشنچىسى بولسا يازۇچىلققا ئقتىدارلى بولادر. حەقىقەتەن ھەر بر ئشگە ئقتىدار ۋە ئىشانچ بولش كېرەك. چۇنكى بۇنىسز ھېچ بر ئشنى قىلش مومكىن ئېمەسدر. براق شۇنى ھەم ئەيتش كېرەككى ھەر بر ئقتىدارنى ئوسدىرب، كۇچەيتىرش ۋە چۇقۇرلاش مۇمكىندر. بز بىلەمز، كوب ۋاقت گەۋدەسى كەتتە ۋە ئوزى كۇر ينشدە ھەيبەتلى بولغان كىشى – كچكىنە بولغان برەۋ بىلەن كۇرەش ئالادر – دە نەتىجەدە شۇ كچكىنە كىشىدەن يېقىلادر.

بۇ نىمەگە بۇندەى بولدى، دېگەنگزدە كچكىنە كىشى، كۇرىنىشى ھەيبەتلى بولغان كىشىگە قاراغاندا كۇرەشنڭ كوزىنى بىلەر ئېكەن. خۇددە شۇنڭدېك عالى مەعلۇماتى بار كىشىلەرنڭ يازغان مەقالەلەرىدەن كوب واقت مەعلوماتى ئاز جورنالىستنڭ يازغان نەرسەسى ياخشى چىقب ھەم قالادر. بۇ نىمە ئۇچۇن بۇندەى دېسەڭز، عالم كىشى كوب نەرسە بلسە ھەم براق شۇنى ياخشىلاب يازب بلدىرشنڭ يولىنى ياخشى بلمەيدر. مەعلۇماتى ئاز بولغان جورنالىست يازشنڭ يولىنى ۋە تېخنىكەسىنى ياخشى بلگەنلىگى ئۇچۇن نىمە يازىشىنى جۇدە ياخشىلاب تۇشۇنتىرا بىلەدر.

مەنە بۇ نەرسە تەبىئىي مۇتەھەسسىلىكنى كېڭگەيتىرەدىر ۋە مەھكەم قىلادىر. ھەم يازۇچىلىق يولىدا نا توغرى قەدەم باسىپ بارماقدا بولغان ياشلارنى توغرى قەدەم باسىشغا ئۆرگەتەدىر-دە، ئىلگەرىدەن مەئلۇم بولغان نەرسەگە ھەدسىز كۈچ سەرف قىلىشدان ساقلايدىر.

ئەگەر بىز تېمىرچىلىكنى ئۆرگەنمەكچى بولساق مۇتلاقا كوپ تەجرىبەسى بار تېمىرچى ئۇستا يانىغا بارامىز؛ ئۇندە بىرىنچى ۋاقىتلاردا بىز ئۇستالىق ھۈنەرى ئۈچۈن كېرەك بولادىرغان ئەسبابلارنىڭ ئاتلارىنى ۋە نىمە ئۈچۈن كېرەكلىكىنى بىلىپ ئالامىز. ھەر زامان ئۇستانىڭ ئىشلەشىگە زېھنىمىزنى قويىپ دەستە-دەستە ئۆرگەنە باشلايمىز. بىرىنچى نەۋبەتدە يېڭىل ئىشلەرنى قىلساق، تەجرىبەمىز ئارتا بارغان سارى قىيىن-قىيىن ئىشلەرنى قىلىپ كېتە بېرەمىز.

يۇقارىدا ئەيتكەنىمىزدىك ھەر بىر يازۇ ئىشىگە ئۆرۈنە باشلاغان ياش-ئوزىنىڭ ئۇستا يازۇچى بولىشلىگىنى ئىستەسە ئېڭ بىرىنچى تەجرىبەلىك ئۇستا يازۇچىلارنىڭ ئەسەرلەرىنى قولىغا ئالسىن. چۈنكى، بۇ ئۆزىنىڭ كېلگۈسى ئۈچۈن لازىم بولادىر. ھەر بىر خەبەرچى ئەنە شۇ ئەيتىلگەن نەرسەلەرنى قىلسا ئۇ-كېلگۈسىدە ئۇستا بىر يازۇچى بولىپ، ئىشچى-دېھقان ئۆرتاسىغا ئىشلەش ئۈچۈن ئاتىلادىر.

يازۇچىنىڭ خۇسۇسىيەتلەرى.

ھەر بىر يازۇچى باشقا نەرسەلەردە بولغان خۇسۇسىيەتلەرنى بىلىش ۋە ئۇلەرنىڭ ئېڭ كېرەكلىك يېرلەرىنى ئالىش ئۈچۈن ئۆزىدە خۇسۇسىيەت سېزىسىن.

يۇقارىداغى فىكرىنىڭ ئاڭلاشىلماغى ئۈچۈن بىر مىسال ئالىپ ئوتايلىق. مەسەلەن ئېسكى بىر ئەجايىب خانەگە (مۇزىگە) ئوتكەن خانلاردان بېرىنىڭ ئالتىندان ياسالغان تاجى قويلغان. تاجنى كورىش ئۈچۈن بارغان زەرگەر ھەممەدەن بۇرۇن ئوزىنىڭ ھۈنەرىگە قاراپ تاجنىڭ ساپ ئالتىندان بولغانلىغى ۋە بېرىلگەن زىنەتلەرىگە ئېتىبار قىلادىر. ئەگەر بىر ئاددى فۇقارا بارىپ قالسا تاجنى كورىشى بىلەن «بۇنداي ئاغىر نەرسەنى قانداي قىلىپ باشىدا كوتەرىپ يۈرگەن ئېكەن؟» دېيدىر. ئەيتەيلىك تاجنى ساۋداگەر كوردى، بۇ ھەم ئېنىدى ئوزىچە «قانچا ئالتىن كېتكەن ۋە قانچا سوم تۇرار ئېكەن؟» دېيىپ ھىساب قىلا باشلايدىر. يەنە تاجنى باي ۋۇچچە خاتىن كورسە بۇ ھەم باشقانى كوز ئالدىغا كېلتىرمەسدەن بەلكى «مەنىم ھەم شۇنداي ئالتىندان قىلىنغان بىلەك ئۈزۈك، زىرەك باللاغىم بولسا ئېكەن...» دېيدىر.

ئېسكى زاماندان قالغان نەرسەلەرنى ئىزلەپ، تاپىلغان نەرسەلەر ۋاسىتەسى بىلەن ئۇ زامانىنىڭ قانداي تۇرمىش كېچىرگەنلىكلەرىنى بىلىش ئۈچۈن يۈرگەن ئالىم، تاجنى كورگەن زامان كوز ئالدىغا شۇ زامانىنى كېلتىرەدىر. ئېنىدى بىر جەمائەت خادىمى كورسە ئۇ ھەم شۇ تاجنى ياساش ئۈچۈن خەلقدان قانچا ئاقچا كېتكەنلىگىنى ئويلايدىر. رەسسام كورسا مۇتلاقا تاجنىڭ چىزىقلارى قانداي تارتىلغان، توغرىمى، توغرى ئېمەسمى ئېكەنلىگىنى ئويلايدىر. ئېنىدى بۇنى كورگەن يازۇچى ئوزىدەن ئىلگەرى كورىپ كېتكەن ھەممە كىشىلەرنىڭ ئويلاغان نەرسەلەرىنى بىردەن ئويلايدىر. ھەم بىردەنىگە ئۇنى كورىش بىلەن قانداي قىلىنغانلىغىنى، نىمەدەن بولغانلىغىنى، كىملەرنىڭ ئاقچاسى

كېتكەنلىگىنى، رەسسامنىڭ قانداي چىزقلار تارتىب، زەرگەرنىڭ قانداي نەقشلار قوندرغانلىغىنى... ۋەھاكەزا ھەممەسىنى تاجنى كورە تۇرۇب كوز ئالدىغا كېلتىرەدر.

بۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ھەر بر يازۇچىنىڭ كوب بىلىمدان بولشلىگى لازم؛ ئەگەر ئۇ يازۇچى بىلىملك بولماس ئېكەن، ئەلبەتتە ئوزىدەن بۇرۇن تاجنى كورب كېتكەن كىشىلەرنىڭ ئويلاغان نەرسەلەرىنى كوز ئالدىغا كېلتىرە ئالمايدر. ھەم شۇنىڭ نەتىجەسىدە ئوزىنىڭ گەزىتەگە ياخۇد جورنالغا يازغان مەقالەسىدە «فەلان مۇزىدە فەلان تاج تۇربدر، ئۇنى ئادەملار كوب - كوب كېلىب تاماشا قىلىب كېتە ياتبدرلار» دېيىشىدەن باشقا نەرسەنى ئەيتە ئالمايدر. مەنە شۇندەي يامان حالنى يازۇچى ئوزىنىڭ ئۇستىگە ئالمايمەن، دېسە مۇتلاقا ھەر بر عىلمنى ئورگەنىشى ھەممەدەن بۇرۇن زەرۇردر.

مەسەلەن عۇمرىدە خارازمدا بولماغان بر يازۇچى، «خارازم ئوزبېكلەرىنىڭ حازرغى كۇن كورشلەرى» دېب مەقالە يازسا، بۇندە ئېندى ئۇنىڭ يازغان نەرسەسى يۇزەكى بولب چىقادر. نىمەگە دېسەڭز چۇنكى ئۇ - خارازمغا بارب ئوزبېكلەرنىڭ حازرغى ۋاقتدا قانداي كۇن كورشلەرىنى ئوز كوزى بىلەن كورمەدى، ياخۇد شۇ مەۋزۇعگە دائىرە ئەدەبىياتلارنى تېكشىرب كورشكە بوينى يار بېرمەدى. شۇنىڭ نەتىجەسىدە ئۇنىڭ يازغان نەرسەسى ئەساسسز ۋە بوش گەپدەنگىنە عىبارەت بولب قالدى. مەنە بۇندەي ياراماس حالدان قاچشنىڭ ئېڭ مۇھم چاراسى ئەۋۋەل بىلىملى بولش، سوكرە يازىلادرغان مەسئەلەنى كوب تېكشىرش ئارقاسىدادر.

سوزگە باي بولش كېرەك.

يازۇچى كىشى تىلنى جودە ياخشى بىلىشى بىلەن يەنە سوزنى كوب بىلىشى كېرەكدر. چۇنكى سوزنى كوب بىلش، تىلنى ياخشى ئشلەتە بىلش، كىشىنىڭ فكرىنى توغرى بر يولغا سالادرغان ۋە ئۇنى چۇقۇرلاتادرغان بردەن بر ۋاسىتەدر.

ئەنگلتەرەنىڭ ئاتاقلى يازۇچىلارىدان شېكسپىر [1]) ئوزىنىڭ ئەسەرلەرىدە ئون ئېكى مىڭ سوز ئشلەتەدر. فەرەنگستاننىڭ يازۇچىسى مالىر [2]) يېتتى مىڭ سوز بىلەن فايدالانادر. يەنە رۇسلەرنىڭ شاعىرى پوشكىننى [3]) ئالساق ئۇ تەخمىنەن ئون مىڭگە ياقن سوز ئشلەتەدر. مەنە شۇندەن كورىنب تورادر، كى دۇنيانىڭ ئاتاقلى يازۇچىلارى قانچالق سوزگە باي بولب، ئوزلەرىنىڭ كوبگە بلدىرەمەن، دىگەن فىكرلەرىنى ياخشى ئانق ۋە كوبچىلك تۇشۇنەرلك قىلب ئوز ئەسەرلەرىنى يازب قالدرغانلار.

ئەنە ئېندى ئوزىمزنىڭ ئوزبېك يازۇچىلارىغا كېلسەك بۇلەرنىڭ تىل جىھەتىدەن جۇدە كوب كېمندە قالغانلقلارىنى كورەمز. بۇنىڭ ئۇچۇن ھەر بر يازۇ ئىشىگە بېرلگەن ياش ھەممەدەن ئلگەرى تىلنى ياخشى ئورگەنش ۋە ئوزىنىڭ باشدان بىلەدرگەن سوزلەرىنى مۇستەحكەملەش ئۇچۇن، ھەم توغرىسىنى ئەيتكەندە سوز ئورگەنش ئۇچۇن ئوزلەرىنىڭ كوب ۋاقتلارىنى ئشچى - دېھقان ۋە تل بىلەرمەنلەر بىلەن سۇحبەتلەششگە سەرف ئېتسن. چۇنكى ئۇلەردەن كوب گىنە ئورگەنش مومكىندر. بۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ھەر تورلى لوغەت ۋە كىتابلارنى ئوقۇش كېرەك.

[1]) شېكسپىر - 1564نچى يلدە توغىلب، 1616نچى يىلى ئولگەن.
[2]) مالىر - 1622 نچى يلدە تۇغۇلب، 1673نچى يىلى ئولگەن.
[3]) پوشكىن - 1799 نچى يلدە تۇغۇلب، 1837 نچى يلدە ئولگەن.

بۇلەردەن باشقا يەنە دۇختۇر، ئنجېنېر، تېخنيك ۋە باشقالار تۇغريسىداغى مەعلۇمات نامەلەرنى كورب، ئۇلەردەن هەر دايم فايدالانش هەممەدەن زەرۇردر.

ئۇزبېكچە ۋە يات سوزلەر.

هەر بر مللەتنڭ ئوز مللى سوزلەرى قاتاريغا يەنە ئەنچە-گىنە يات سوزلەر هەم كيرب قالغان. خۇسۇسەن بۇندەى حال مەدەنىيەت، تېخنيكەدەن بر قەدەر كېينده قالغان مللەتلەردە كوبدر. مەسەلەن بيلم ۋە تېخنيكەدە نېمسلەر رۇسلەرگە قاراغاندا بر قانچە ئالدندا بولغانلقلارى ئۇچۇن ئۇلەرنڭ كوب گىنە سوزلەرى رۇسلەرگە ئوتكەن. چۇنكى رۇسلەر ئۇلەردەن ماشينە ۋە دۇختۇرلەر بېرەدرگەن داريلارنى ئالغانلارى ئۇچۇن، شۇئەيتكەنىمز ماشينە ۋە داريلار بيلەن ئۇلەرنڭ نېمسچە ئاتلارى قابۇل قيلىنادر. ئەگەر ئۇلەرنڭ ئاتلارينى قابۇل قيلنماسن ديەلەدرغان بولسا ئوزلڭ كەشف قلماغان نەرسەگـگە قانداى قيلب ئوزلڭ ئات قويەسەن ديەلەدر. بۇ ئەلبەتتە موهكين ئېمەسدر. بۇنڭ ئۇچۇن بۇندەى نەرسەلەرنڭ ئيسملەرى هەممە ئۇچۇن بربولب ئوز ئاتيدا قالابېرەدر.

يەنە ئيكنچى برتامانى بار، كى يۇقاريدا ئەيتكەنيمز سوزلەردەن هەم باشقا كوب نەرسەلەرنڭ ئاتلارى بار. ئۇلەر حازرغى كۇندە رۇسلەرنڭ مەتبۇعاتيدە كوب گىنە ئشلەتيلەدر. بۇ نيمە گە بۇندەى، ديسە ئز ئەلبەتتە شۇ سوزلەرنڭ قارشيسيغا سوز تاپا ئالمايدرلار، ديب جاۋاب بېرشكە توغرى كېلەدر. ئوزيمزدە بولسا هەم شۇندەى علمى سوزلەر ۋە ئاتامالار سوزيمز ئاراسيغا كيرەر ئېكەن، ئۇنى شۇندەى ئشلەتش بيلەن مۇتلاقا قاۋس-ياى [()] ئاچب، مەعنيسينى تۇشۇنتېرش لازم.

ئېندى حازرغى كوب يازۇچيلاريمزدا شۇندەى بريامان عادەت بار، كى ئوزلەرينڭ يازۇلاريدا عەرەبچە، فارسيچە ۋە رۇسچە سوزلەرنى جۇدە كوب ئشلەتەدرلەر. ئەنە شۇ ئشلەتيلە-درگەن سوزلەرنڭ قارشيسيدا كوبنچە ئوزبېكچە سوزلەر تاپيلادر. نيمە ئۇچۇندر ئوزبېكچە سوزلەرنى تاپش موهكين بولغان تەقديردە، ئوزبېكچەنى يازماسدان رۇسچە، عەرەبچە ياخۇد فارسيچەنى كوب يازادرلار، ئوزبېكچەسينى تاپش ئۇچۇن بر ئاز محنەت قيلب ئيزلەشنى ئوزلەريگە كەتتە ئاغر ئش بيلەدرلەر. مەنە شۇنڭ نەتيجەسيدە كوبلەرينڭ يازغان مەقالە، ياخۇد حيكايەلەرينى عاممە-كوبچيلك ئاڭلايا ئالمايدر. بۇنڭ ئۇچۇن ئېسكى يازۇچيلار ساف ئوزبېكچە يازشقا تيرشسەلەر، ئيكنچى تاماندان ياش يازۇچيلار بۇندەى كەسەللكدەن ئوزلەرينى ئالب قاچسنلار.

بەينەلميلەل سوزلار توغريسيدا.

حازرغى كۇندە ئوزبېك تيلى ئاراسيغا ئەنچەگىنە بەينەلميلەل سوزلەر كيرب قالدى. كوب يازۇچيلاريمز شۇلەرنى ئوزلەريچە يازب، قاۋس ئيچيدە مەعناسينى تۇشۇنديرش ئورنيغا توغريدان-توغرى شۇ سوزنڭ عەرەبچەسينى ئالادرلار. بزنڭ ئشچى-دېهقانلاريمز ئۇچۇن ئۇ سوزنڭ عەربچە، نېمسچە ياخۇد رۇسچە بوليشينك هېچ ئهەممیەتى يوقدر. هەممە نەرسە برگىنە شۇ سوزنڭ ئەساسى مەعناسينى بيلش ئۇستيدەدر. مەسەلەن بەينەلميلەل سوزى بۇتۇن مللەتلەر ئۇچۇن بەرابەر سوز بولب قابۇل قيلنغان. بز بۇنى بەينەلميلەل ديب ئالش بيلەن بۇ سوزنى فەقەت عەرەب قاليبيغا سالب ئوزيمزگە

تۇشۇنمەسلىك قىلىش ئۈستىگە، يەنە باشقالار قاتارىدان ئايرىلىپ چىققان بولامىز. «پرالىتار» سۆزىنى «يوقسۇل» دىيىپ ئالماقدامىز. بۇ ھەم ناتوغرى. بۇنىڭ ھەم بەينەلمىلەل سۆز ئېكەنلىگىنى نەزەرگە ئالىپ «يوقسۇل» دىمەسدەن «پرالىتار» دىيىشىمىز لازىم بولادىر. خۇلاسەسىنى ئەيتكەندە بۇندەي سۆزلەر كوپ، ھەممەسىنى ئۆزىنىڭ تۇتقان ئورنىغا قاراتىپ ئالىش كېرەك. مەعناسىنى بولسا قاۋس ئېچىدە بىر نېچە سۆز بىلەن بولسا ھەم تۇشۇنتىرىش كېرەكدىر.

يەنە بىر ئاز بىر ياقلاما سۆزلەر ئۈستىدە توختالامىز. مەسەلەن ئۆزبېكستان ئۆزىنىڭ ئېچىگە ئىلگەرىگى تۈركىستان، بۇخارا ۋە خارازم ئۆزبېكلەرىنى ئالار ئېكەن، ھېچ بىر كىشى ئەيتە ئالمايدىر، كى شۇ ئۆزبېكلەرنىڭ سۆزلەرى بىر-بىرەۋلەرىدەن ئەسلا ئايرىلمايدىر، دىيىپ. موتلاقا ئايرىلادىر. مەسەلەن فەرغانەدە رۇسچە «رايون» سۆزىنى دىيەرە، سەمەرقەندە «جرىب» دىيىپ يۈرۈتىلەدىر. ئېندى بۇ سۆز ئىككى ۋىلايەتدە ئىككى تۈرلى بولىپ يۈرۈتىلەر ئېكەن، ئەلبەتتە ئۇندەي ئۆزبېكلەر شۇندەي بىر خىل سۆز ئۈستىگە كېلگەندە بىر-بىرلەرىدان ئايرىلار ئېكەنلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن يەنگىدەن يازۇۋ ئىشىگە بېرىلىپ بارماقدا بولغان ياشلار ئۆزلەرىنىڭ يازۇلارىدا موتلاقا مەملەكەتنىڭ كوبچىلىگى تۇشۇنادىرغان سۆزلەرنى ئالسىنلار، تاكى ئۇنىڭ يازغان نەرسەسىنى فەرغانە، سەمەرقەند، تاشكەنت بۇخارا ۋە خارازمدا بولغان ئۆزبېكلەر ئاڭلايا بىلسىنلەر.

يەنگى ۋە ئېسكى سۆزلەر.

مەتبۇعاتىمىزدە، عومۇمەن ئالغاندا ئەدەبىياتىمىزدە كوپ ۋاقت يازۇچىلار، ئەدىبلەر ۋە شاعرلار كوپ ئېسكى ۋە يەنگى سۆزلەرنى ئىشلەتەدرلەر. مەسەلەن "دونيا" سۆزىنى «ئاچۇن» دىيىپ يۈرۈتىلەدىر. بۇ ئەلبەتتە خەلقنىڭ ئاغزىدان قالىپ كېتكەن

ئېسكى سۆزدىر. يەنە "جورنال"نى "جولۇق" دىيىپ ئىشلەتىدىلەر. بو سۆزلەرنى يازوچىلارنىڭ كوبلەرى ئىشلەتكەن بولسالار ھەم خەلق ئىشلەتمەيدىر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر يازۇچى ھەممەدەن بۇرۇن خەلقنىڭ ئۆزى كوپ ئىشلەتەدرگەن سۆزلەرنى ئىشلەتىشكە تىرىشىشى لازمدر. مەنە ئېندى شۇنەدەي كوپ كەمچىلىكلەر ئارامىزدا بار ئېكەن، بۇلەردەن قاچىش ھەر بىر سۆزنى خەلققا تۇشۇنەرلىك قىلىش ئۈچۈن يەنگى ئوسىپ كېلمەكدە بولغان ياشلار، ئۆزلەرى بىر يات سۆزنى جۈملە ئاراسىغا كىرگىزمەكچى بولسالار، ھەممەدەن بۇرۇن شۇ سۆزنىڭ مەعناسىنى تېكشىرىپ قارشىسىغا سۆز تاپىپ ئۇنى ئىشلەتسىنلەر. ئەگەر بۇندەي سۆز تاپالمايدىرغان بولغان حالدا ئەلبەتتە شۇ سۆزنىڭ ئۆزىنى ئالىپ، سوڭرە قاۋس ئاچىپ بىر نېچە سۆز بىلەن مەعناسىنى تۇشۇنتىرىشلەرى ئېڭ قولاي بىر يولدىر.

يازۇچىنىڭ مەقسەد ۋە ئېنتىلىشى.

يازۇچى مەقالە، ياخۇد بىر حىكايەنى يازىشغا ئۆرۈنىشدەن ئەۋۋەل ئۆزىنىڭ نېمە توغرىسىدا يازىشىنى، قانداي يازىشنى يازىپ نېمەلەرنى ئاڭلاتىشنى ۋە باشقالارنى ئويلايدىر. دىمەك شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر يازۇچىنىڭ يازىش ئالدىدان نېمە توغرىدا ۋە قانداي يازىش مەسئەلەسىنى حەل قىلىپ ئالىش تۇرادىر. ئەگەر بىر گەزىتەچىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ مەقالەسى بىلەن تۈرشىدە بولغان حالنى يازىپ، كوبچىلىكنىڭ دىققەتىنى شۇ ۋاقىعەگە تارتىش ۋە ياخۇد بولغان ۋاقىعەنى كوبچىلىككە حىكايە قىلىپ بېرىش تۇرار ئېكەن، ئەلبەتتە ئۇ گەزىتەچىنىڭ (يەعنى مەقالە ئېگەسىنىڭ) ئالدىغا قويغان بىر مەقسەدى بار. يازىش بۇ بىلەنگىنە ھەم بولمايدىر. مەقسەدنى بىر يېرگە قويىپ ئالغاندان كېيىن ھەم قانداي يازىش مەسئەلەسىنى ئەلبەتتە حەل قىلىش كېرەكدىر.

مەنە شۇ تەرىقەدە يازۇچى ئۆزىنىڭ قەلەمىنى قولىغا ئالماسدان تۇرىپ مەقسەد، قانداي يازىش يولىنى فىكرىدە ھەل قىلادر - دە، شۇ مەقسەدگە يېتىش ئۈچۈن قولىغا قەلەم ئالىپ يازا باشلايدر.

مەنە ئېندى يازا باشلاغاندا ھەممەدەن بۇرۇن يازۇچى ئۆزىگە - ئۆزى ھىساب بېرىپ، مەقالەنى قانداي ئوقۇچىغا ۋە كىمگە قاراتىپ يازىشنى ھەم مۇتلاقا ھىسابقا ئالىشى كېرەك. ئەگەر يازۇچى ئۆزىنىڭ مەقالەسىنى دېھقانغا دائىر قىلىپ يازا- درغان بولسا مۇتلاقا ئېڭ بىرىنچى دېھقان قىزىقادرغان مەۋزۇعنى ئالىپ، دېھقاننىڭ علمى دەرەجەسىگە قاراتىپ يازىش لازمدر. ئىكىنچى جيھەتدەن دېھقانلار ئۈچۈن يازىلادرغان مەقالە عاددى، يەعنى تۇشۇنشلك بولىپ يازلسن. سوز ئاراسىدا دېھقانغا تۇشۇنلمايدرغان سوزلەرنىڭ كىرىپ قالىشىدان ئەلبەتتە قاچىش كېرەك. چۈنكى ئۇلەر مەقالەنى ئوقىپ، تۇشۇنمەي قالغان سوزلەرىنى قىرائەتخانەلەردەن لوغەتلەر تاپىپ تېكشىرىپ يۈرمەيدر. بۇنىڭ ئۈستىگە يەنە ئۇنگە سەنعەتدە يەڭگى ئىجاد، ياخۇد مىسردە يەڭگى تاپلغان ئېسكى زامان قالدقلارى توغرىسىدا يازىش كېرەك ئەمەسدر. چۈنكى بىر تاماندان دېھقاننىڭ علمى دەرەجەسى ئۇندەي مەۋزۇعلەرنى يېشە بىلىشكە يېتشمەيدر. بۇنىڭ ئۈچۈن كېرەكلك نەرسە - دېھقانچىلىغىنىڭ ياخشى بولىش چاراسى، سالقنىڭ قانداي ئالىنىشى كەبى مەسئەلەلەردەن يازىش كېرەكدر.

ئەگەر يازۇچى ئۆزىنىڭ مەقالەسىنى باشدا ئىشچىلەر ئۈچۈن يازادرغان بولسا، بۇندە ئەلبەتتە ئىشچىلەرنىڭ تۇرمشلەرىنى ياخشى بىلىشى لازم؛ مەۋزۇعنى - ئىشلەپ چىقارىش ئىشىنىڭ

بارىشى، ئايلىق مەسئەلەلەرى ۋە يەڭگى تۇرمش كەبى مەسئەلەلەردەن ئالىپ، بۇلەرنىڭ تۇشۇنچەلەرىنى نەزەردە تۇتىشى زەرۇردر.

يازۇچى ئۆزىنىڭ يازادرغان نەرسەسىنى قايسى تائىفەگە قاراتىپ يازسا، مۇتلاقا شۇ تائىفەنى ياخشى بىلىشى كېرەكدر. يازۇچى، يەنە ئۆزىنىڭ مەقالەسىنىڭ قۇرۇق سوزلەردەن عىبارەت بولىپ قالماسلىغى ئۈچۈن كەتتە ھازرلق كورسن، ھەم ئاخردا عەمەلى چارالارنى تەكلىف ئېتىشى كېرەكدر.

ئیکنچی بولم

خەبەر ۋە مەقالەنی قاندای یازش کېرەك؟

خەبەر ۋە مەقالە قاندای بولادر؟

گەزیتەنی شۇندەی قولیمزغا ئالش بیلەن ئۇندە باسلغان هەر تۈرلی خەبەر ۋە مەقالەلەرگە کوزیمز تۈشادر. چۈنکی باسلغان نەرسەلەرنڭ کوبلك ـ ئازلق تامانیدان ئایرماسی بولادر. ئیکنچی تاماندان 10ـ15 خەتدەن عیبارەت بولب، بر بولغان ۋاقیعەنڭ خەبەرینیگینە بلدرگەن خەبەرلەرگە «خەبەر» دېب، ئوزی 50 ـ 100 ، یاخۇد کوبراق خەتدەن عیبارەت بولب کۈنلك بولب تۇرغان حاللار مۇناسەبەتی بیلەن کوبچیلکنی بېلگیلی بر یول بیلەن باشقارادرغان ۋە ئۇلەرگە مەعلۇم تەربیە بیرەدرگەن یازۇلارغا «مەقالە» دیب ئەیتیلەدر.

گەزیتەدە باسلغان بۇتۇن ماتیرییاللارنی ئیکیگە بولش مومکین. بۇلەرنڭ برنچیسی گەزیتە ئوقۇچیلاریغا کۈن ساین چېت ئېللەردە ۋە ئوزیمزنڭ مەملەکەتیمزدە بولب تۇرغان ۋاقیعەلەرنی بلدیرب تۇرادر. بۇ بولمنی "ئەخبارات بولیمی" دییلەدر. ئیکنچیسیدە بولسا مەملەکەتیمزدە نیمەلەر بولماقدا ۋە نیمەلەر قیلش کېرەك دېب یازیلادرغان نەرسەلەر "مەقالە" تەرزینی ئالادر.

ئەخبارات بولیمینڭ ئوزی ئیکیگە بولینەدر: بری ئوز مەملەکەتیمزنڭ ۋە چېت مەملەکەتلەرنڭ سیاسی حاللارینی یازادر. مەسەلەن ئەنگلییە کومرکان ئشچیلەرینڭ ئش تاشلاب خوجاینلاریغا ئایلقلارینی ئارتدیرش ۋە ئش ساعەتلەرینی کەمەیتیرش ئۈچۈن باش کوتەرشلەری، حۆکۈمەتنڭ کان ئیگەلەریگە یاردام بېرمەکدە بولغانلیغی ۋە باشقالار توغریسیدا تەرتیبلی رەۋشدە یازیلا بارادر. ئیکنچیسیدە مەملەکەتیمزدە ئشلەب چیقارش ماللارینڭ قاندای ئشلەنگەنلیگی، بازارغا قاچان تۈشۈشلیگی، ئش خانە ۋە کارخانەلەریمزدە بولب تۇرغان حاللارنی، قشلاق کۈن کورشلەرینی یازب تۇرشدر.

قالغان ماتېرییاللار هەم قۇییداغیلارغا بولینادر: دېهقان بولیمی (کوپنچە بزنڭ ئوزبیك گەزیتەلەریدە "قشلاق بولیمی" سەرلەۋحە-سی بیلەن ئشلەتیلەدر) بولب، بۇندە دېهقانلارنڭ ئاراسیدا قاندای ئشلەر قیلنماقدا، نیمەلەردەن ئۇلەر دادلایدر، نیمەلەر یېتشمەیدی دېهقانچیلقلاری قاندای، قایسی دېهقان ئوت ئاماچلار ئشلەتب حاسیلاتنی کوب ئالدی، مەعارف ئشلەری قاندای بارماقدادر، حۆلاسە قشلاقدا شورا حۆکۈمەتی دېهقانلار ئاراسیدا نیمەلەر قلماقدا ۋە نەتیجەلەری قاندای چقماقدا؟ ـ ئەنە شۇلەرنڭ هەممەسی یازیلادر. خۇددە شۇنگدېك فرقە، ئشچی، خاتن ـ قز، قیزل قوشۇن، یاشلار ۋە باشقالار تۈرمیشیدەن هەم یازیلادر.

گەزیتەلەردە یەنە برمۇهم بولم بولسا، ئۇ هەم «شەهەریمزدە» دیگەن سەرلەۋحە بیلەن ئشلەتیلەدرگەن بولمدر. بۇ بولمدە گەزیتە چیقادرغان شەهەردە کۈن ئاراسیدا نیمەلەر بولدی، قاندای ۋاقیعەلەر بولب ئوتدی ۋە باشقا خەبەرلەردەن مەعلۇمات بېرەدر.

گەزيتەلەريمزنڭ ئېڭ مۇھم بولملەريني ئوزلەرينڭ يازغان نەرسەلەري بيلەن باي قيلب تۇرادرغان خەبەرچيلەريمزدر. ھەر بر خەبەرچي ئوزينڭ گەزيتەگە يۇبارغان خەبەريني قانداي يازيشي ۋە قانداي تېكشيريشي ئۈستيدە بر ئاز توختالب ئوتامز. ئەيتەيلك بر خەبەرچي قشلاقدا تورب تيركچيلك قيلادر، شۇنڭ بيلەن ئۇ ديھقانلارغا جۇدە ياقن. ديھقانلارنڭ قانداي حاللار كېچرمەكدە بولغانلقلاريني بيلە تۇرب گەزيتەگە شۇني يازب ياخشيلانيشيني ئۈميد قيلادر. ئېيكنچيدەن يەنە قشلاقدا بارغان سالقچينڭ ئۈستيدەن بر ديھقان ئاغزەكي «پارە-ئالادر» ديب خەبەرچيگە دادلاسا، خەبەرچي بۇني يازب ئالش بيلەن شۇ سالقچينڭ پارە ئالغانليغينڭ توغريمي، يا-نا توغريمي ئېكەنليگيني ئەلبەتتە تېكشيرب كوريشي ۋە ئوزي بر نەرسەني كورمەسدەن تۇرب يازشدان تارتينيشي كېرەك. خەبەرچي شۇني ھەم بيلب قويسن، كم ئۇ شۇندەي تېكشيرلمەگەن خام نەرسەلەرني يازيشي بيلەن تېگشلك ئيدارەلەرنڭ تېك-شيريشي، نەتيجەسيدە يالغان ۋە بۇھتان بولب چقسا ئەلبەتتە يازغان خەبەرچي مەسئۇل بولادر.

خەبەرچينڭ فكري، تۇشۇنچەسي ۋە قەلەمي كۆچەيە بېرش بيلەن ئۇنده كەتتەراق يازۇچي بولشقا ھەۋەس ئارتادر. مۇتلاقا ئۇ ئۇزيني تەربيەلەب باريشي كېرەك. شۇنڭ ئۈچۈن كيتابچەدە خەبەرچيلەرنڭ خەبەرني قانداي يازشلاري كېرەك، ديب بر ئاز توختالب ئوتش بيلەن خەبەرچينڭ يازغان نەرسەسي گەزيتە ئيدارەسيگە كېلگەندەن كيين ئۇ مەخسۇس گەزيتەچيلەر قوليدان قانداي ئشلەنب چيقيشيني ميساللار بيلەن كورسەتب ئوتشني لازم كوردك. ئۈميد قيلامز، كم خەبەرچيلەر ئوزلەرينڭ يازۇلاريني شۇنده كور-سەتلگەن قاعيدەلارغا ئەساسلەنتيرب يازارلار.

ھەر بر خەبەرچي قانداي غينا بر ۋاقيعەني يازشني ئستەمەسن، مەتبۇعات قاعيداسيغا ريعايە قيلب مۇتلاقا ئۈچ نەرسەني ئېسدەن چيقارماسن. بري- نيمە، ئېيكنچيسي قانداي، ئۈچنچيسي قايېردا. خەبەرني يازشدان ئلگەري بولغان ۋاقيعەني ياخشي تېكشيرب بولب يازشغا باشلاغاندا ھەممەدەن بۇرۇن نيمە بولدي، قانداي ئش چقدي ۋە قايېردا بولدي ديېلگەن نەرسەلەرگە عەمەل قيلنسن. مەسەلەن خەبەرچينڭ يازۇۋي:

«يەنگي قورغان كېنتيدە بولغان كەپيرەتيف دوكانينڭ مۇديري ئېسكي نيكەلەي زامانيدان قالغان يامان كيشي بولب، ديھقانلارغا جۇدە كوب عەزاب بېرەدر. ديھقانلار مال ئالش ئۈچۈن كەپيرەتيف دوكانيغا بارسالار ئۇ دائم ئوزينڭ ئورتاقلاري بيلەن قارتا ئويناب ئولتيرادر. ديھقانلارغا «كېلگەلەر، نيمە ئالاسزلار؟» ديمەيدر. ديھقانلار مال بېرلك ديسە ئۇرۇشب يۇبارادر. شۇندەي يامان كيشيلەر ديھ-قانلارني جۇدد ئيزمەكدەلەر.

ئيشمەت ئوغلي»

گەزيتەچي تۈزەتكەندەن كيين:

«جزەخ تۇمەني يەنگي قورغان كېنت كەپيرەتيف دوكانينڭ مۇديري پرمەت ئوغلي ديھقانلارغا مال ساتش ئورنيغا دائم قارتا ئويناب ئولتيرادر. ئەگەر ديھقانلار مال ساتلك ديسەلەر ئۇرۇشب يۇبارب، شۇرا كەپيرەتيفيدەن كوبچيلكني قاچيرادر.

ئيشمەت ئوغلي»

كوردك، يۇقارىدا برنچىدەن خەبەرچىنىڭ يوبارغان يازۇۋى ۋە ئىكىنچىدەن گەزىتەچىنىڭ قولىدان چىقىپ مەتبەئەگە يوبارىش ئالدىدا تۈزەتىلىشى؛ خەبەرچىنىڭ يازۇۋىدا «يەڭگى قورغان كېڭەيتىلدى» دېب باشلايدۇ. ئەلبەتتە ئۇنى ئوقۇغان كىشى يەڭگى قورغان قازاغىستاندامى، ياخۇد ئۆزبېكىستاندامى دېب كوب ئويلايدۇ. ئەگەر بىلسە «ھە، سەمەرقەندنىڭ جىززەخ تۈمەنىدە» دېيدۇ. ئەگەر بىلمەسە بۇنداي ھالنىڭ قايېردا بولغانلىقىنى بىلمەستىن قالابېرەدۇ. بۇ ئەلبەتتە برىنچى خەتا، ئىكىنچىدەن بولسا دوكان مۇدىرىنىڭ ئاتاسىنىڭ ئىسمى ئەيتىلمەگەنلىكى ۋە ئۈچىنچىدەن بولسا ئۇ كىشىنىڭ نىكەلەي زامانىدان قالغانلىقى ۋە باشقالار.

ئىندى بۇ خەبەرنى گەزىتەچى قولىغا ئالىش بىلەن برىنچىدەن يەڭگى قورغان كېنتىنىڭ قايسى تۈمەنگە قاراشلىقىنى ئىزلەب تاپادۇ. كېرەكلىك ئىدارەلەر ئارقالى، ياخۇد خەبەرنى يازىب يوبارغان كىشىگە خەت يازىب مۇدىرنىڭ ئاتاسىنىڭ ئىسمىنى بىلىب ئالادۇ. ھەم خەبەرنىڭ ئىڭ مۇھىم ئورنىنى ئالىب ئۇن خەت ئورنىگە تورت خەت بىلەن گېنە مەسئەلەنى ئاچىق ئەيتىب بېرەدۇ.

شۇ كورسەتكەنىمىز مىسالدان ئاچىق مەئلۇم بولىب تۇرۇبدۇركى خەبەرچى يازۇ قائىداسىنى بىلمەيدۇ. يۇقارىداغى 3 ساۋالنىڭ ئىكىتەسىگە جاۋاب بېرگەن بولسا، ئىڭ مۇھىمى بولغان 3 نچىسىگە - يەئنى قايېردا دېگەن ساۋالىغا جاۋاب بېرە ئالماغان. گەزىتەچى بولسا ئۇنىڭ دېمەكچى بولغان 3 نچى ساۋالىنى تاپەدى. ھەم شۇنىڭ بىلەن ئىندى خەبەرچىنىڭ دېمەكچى بولغان مەقسەدى ھەممەگە ھېچ بىر ئوي فىكرسىز ئاڭلاشىلارلىق دەرەجەگە تۈشدى.

قانداي سەرلەۋھە قويىش كېرەك؟

ئومۇمەن گەزىتە ئىشىدە خەبەر ۋە مەقالەگە سەرلەۋھە قويىش مەسئەلەسى ھەم كەتتە ئورن تۇتادۇ: خەبەرچىلەر ئۆز-لەرىنىڭ يازغان نەرسەلەرىگە سەرلەۋھە قويىش ئۈچۈن شۇ خەبەرنى يازىشدان كوبراق ۋاقت سەرف ئېتەدرلەر. ئەسلىنى سۇرۇشتىرىب كېلسەك سەرلەۋھە قويىش جۇدە ئاسان نەرسەدۇر. سەرلەۋھە قويىش ھەم خەبەرنىڭ ياخشى ياخۇد ياماڭ يازىلىشىغا باغلقدۇر. ئەگەر خەبەرچى فەقەت گېنە بولغان ۋاقىئەنى ئاز سوز بىلەن ياخشى قىلىب يازسا، شۇ يازغانىنىڭ ئىڭ مۇھىم بولغان يېرىنى ياخۇد شۇ خەبەردەن كۆزەتىلگەن مەقسەدنى سەرلەۋھە قىلىش مۇمكىندۇر. ئەگەر شۇنداي بولسا كوب ۋاقت بىر خەبەرنىڭ سەرلەۋھەسىنى كورىش بىلەن ئۇنى كورگەن كىشى خەبەرنىڭ نىمە توغرىدا يازىلغانىنى بىلىب ئالادۇ. كوب ئوقۇچىلار ھەقىقەتەن ھەم گەزىتەلەردە يازىلغان نەرسەلەرنىڭ ھەممەسىنى ئوقىب ئولتۇرمايدۇلار. شۇنىڭ ئۈچۈن سەرلەۋھەنىڭ خەبەردە يازىلغان مۇھىم نەرسەدەن قويىلىشى لازمدۇر.

مەسەلەن خەبەرچىنىڭ يازۇۋىچە:

«يېتىم بالالار - ئوغرى.»

«ھەممەگە مەئلۇم ھازرغى كۈندە ئاتا - ئاناسىز يېتىم بالالار ئاچ ۋە يالانغاچ يۈرەدرلەر. ئولەرنى باقىش ئۈچۈن ئاتا - ئانالارى يوق. بىچارەلار نىمە قىلىشنى بىلمەسدەن شەھەرلەردە ۋە تيمر يوللاردا

تيلەنب ۋە ئوغۇرلق قيلب يۇرەدرلەر ياقندا تاشكەنت ئستەنسيەسيدە بر بانكە خەزينەچيسينىڭ پاپكەسينى ئوتتۇز مڭ سوم پۇلى بيلەن ئوغۇرلاب كيتديلەر ئوغريلار ئۇشلەنب تيكشيرلگەندە ئۇلەر ئاتا-ئاناسز يېتم بالالار ئيكەن.»

تۆزەتيلب هەم سەرلەۋحە قويىليشى:

«30،000 سوم ئوغۇرلانغان.»

«تاشكەنت قشلاق خوجالق بانكەسى خەزينەچيسينىڭ پاپكەسينى ئوتتۇز مڭ سوم پۇلى بيلەن ئوغۇرلاغانلار. ئوغريلار ئۇشلەنب تيكشيرلگەندە ئۇلەرنىڭ يېتم بالالار ئيكەنليگى مەعلۇم بولغان».

بۇندە ئاچق مەعلۇم بولب تۇربدر، كى يۇقاريداغى خەبەرنىڭ ئيك مۇهم ئورنى ئوتتۇز مڭ سوم پۇلنىڭ ئوغۇرلانيشيدر. خەبەرچى «يېتم بالالار ئوغرى» ديب عۇمۇمى بر سەرلەۋحە قويغان، بۇنى تۆزەتكەن گەزيتەچى خەبەرنىڭ ئەهەمميەتيگە قاراب سەرلەۋحەنى عۇمۇمى قلماسدان خەبەرنىڭ نيمە توغريدا يارلغانليغينى نەزەرگە ئالب «30،000 سوم ئوغۇرلانغان» ديب سەرلەۋحە قويغان. بۇ سەرلەۋحە هەممەنى قيزقتيرادر. چۇنكى «30،000 سوم ئوغۇرلا نغان» ديب قچقيرب تۇربدر. يۇقاريداغى برنچيسى بولسا «يېتم بالالار ئوغرى» ديب تۇرش بيلەن خەبەرنىڭ ئيك مۇهم ئورنينى بردەنيگە بلدرمەيدر.

كېڭگەيگەن خەبەر.

ييغيلش ۋە قۇرۇلتايلارنى قانداي يازش كېرەك؟

خەبەردەن كېين ئيكنچى ئورننى ييغلش ۋە قۇرۇلتايلارنىڭ باريشى توغريسيدا يازش مەسئەلەسى ئالادر. بۇ توغريدا يازيلادرغان خەبەرلەرنى كېڭگەيگەن خەبەر، ديب هەم يۇرۇتيلەدر. بۇ 20 سەتردەن تا-100 ۋە ئۇندەن كوب گەچە هەم بولادر. بۇندە كوبنچە جايلاردا فرقە ۋە شۇرا قۇرۇلتايى ۋە كەنفيرينسيەيە هەم ييغيلشلارنىڭ بوليشى توغريسيدا يازيلادر. بوندەى كېڭ خەبەرنى يازۇچيلار هەممەدەن بۇرۇن قۇرۇلتاي ياخۇد ييغيلشنىڭ قايېردا ئاچلغانليغينى، بينانىڭ كورينيشينى، ۋەكيللەرنىڭ كېلشلەرينى، ئۇندەن سوڭرە ۋەكيللەرنىڭ مەجلس بولادرغان بينا ئيچيدە مەجلسنىڭ ئاچيليشينى كۇتب تۇرۇشلەرينى، مەجلسنىڭ كمنىڭ تامانيدان ئاچيليشينى، هەيئەتگە كملەرنىڭ سايلانغانلقلارينى ۋەخۇلاسە مەجلسدە قارالادرغان مۇهم مەسئەلەلەرنى بر-بيريسينىڭ ئارقاسيدان يازش كېرەك. بۇندە خەبەرچى ئوزيدەن هيچ بر نەرسە قوشمايدر. بەلكى شۇندە بۇتۇن بولب تۇرغان نەرسەلەرنى تەرتيبلى رەۋشدە يازا بارادر.

كېڭ خەبەرنى برگينە قۇرۇلتاي ۋە ييغيلش بولغان ۋاقتداغينا يازب تۇرمايدر. بۇنى هەرۋاقت يازش مومكين. مەسەلەن كېچە تاشكەنتدە جۇدە كەتتە يانغن بولدى، ئەنە شۇ ۋاقتدا گەزيتەلەردەن هيچ بر خەبەرچى يوق. بۇندەى يانغننى كورگەن چېت بر كيشى ئۇنى يازا باشلايدر. ئۇ ئېندى هەممەدەن بۇرۇن يانغننىڭ نيمەدەن بولغانليغينى، قانداي

يانيشينى، ئادامىلارنڭ قانداى ياردام كورسەتكەنلكلەرينى ياخۇد شۇندەى تاماشا قيلب تۇرغانلقلارينى، ئوت ئوچرۇچيلەرنڭ قانداى قەھرامانلق كورسەتكەنلكلەرينى ۋە نەتيجەدە قانچا كيشى ئولب ۋە قانچا زەرەر بولغانليغينى يازسا كېرەك. عيلاجى بولسا شۇنى يازا باشلاغان كيشى يانغننڭ رەسمينى (بەشەرتى يانغن كەتتە ئەھەمميەتكە مالك بولسا) ھەم ئالديرب تېز گەزيتە ئيدارەسيگە يۇبارسا بولادر. ئەنە ئۇ ۋاقتدا گەزيتە برنچيدەن كۇتلمەگەن كەتتە يانغن توغريسيدا ئوقۇچيلارغا خەبەر بېرش بيلەن ئۇنڭ رەسمينى گەزيتەدە چيقارادر. بۇندەى نەرسەلەر گەزيتەنڭ كوب تيراژ (نۇسخە) گە ئيگە بوليشيغا سەبەب بولادر.

مەقالە يازش ئۇچۇن نيمە كېرەك؟

مەقالە يازش ئيشى نەھايەت دەرەجەدە قييندر. يازيلادرغان مەقالە بولغان بر ۋاقيعەنى سوزلەمەسدەن، بەلكى شۇ ۋاقيعە توغريسيدا سوزلەيدر. يازۇچى بۇندە بۇندەى بولدى-ئۇندەى بولدى ديب يازمايدر. بەلكى ئۇ بۇندە ئوزينڭ شۇ ۋاقيعە توغريسيداغى فكريني يازادر. ئۇنڭ قانداى مەسئەلەلەرنى تۇغديريشيني مۇلاحزە قيلادر. ديمەك شۇلەرنى يازادرغان كيشيدە ھەر ۋاقت تۇشۇنچە ۋە بيلمنڭ كيرەگيچە بوليشى ئۇستيگە سوزگە ھەم باى بوليشى كيرەكدر.

عۇمۇمەن گەزيتەلەرنى قولغا ئالغاندا كيشينڭ ھەممەدەن بۇرۇن باش مەقالەگە كوزى تۇشەدر. باش مەقالە ھەرۋاقت كۇنلك بولب تۇرغان مۇھم مەسئەلە ئۇستيدە بولادر. بۇندەى مەقالەدە كوتەرلگەن مەسئەلەگە كوبچيلكنڭ دققەتيني

جەلب قيلش بيلەن كوبچيلككە بېلگيلى بر يولنى كورسەتەدر ۋە عەمەلى چارەلارنى تەكليف قيلادر. مەنە بۇندەى مەقالە برنچى مەقالە، ديب يۇرۇتيلەدر. كوب ۋاقت گەزيتەلەردە ئيكى باش مەقالە بولادر. برى برنچى مەقالە بولب، ئيكنچيسى ئيكنچى مەقالە بولادر. برنچى ۋە ئيكنچى مەقالەلەرنڭ ئاراسيدا فەقەت جۇدە ئاز بولادر. فەقەت نە ئۇلەر مەسئەلەنڭ جۇدە مۇھم، شۇ كۇندە حەل قيلينيشى كېرەك بولغانليغيدان ئالدن-كېين قوييلادر. قاعيدەغا بينائەن باش مەقالەلار ھەر ۋاقت ئيمزاسز باسيليشى كېرەك. بزنڭ كوب گەزيتەلەريمزدە مۇحەررىرلەر باش مەقالە يازب ئوز ئيمزالارينى قويادرلار. ئەگەر ئيمزا قويلماسا مەقالەدا بەيان ئيتلگەن فيكر گەزيتە ئيدارەسينڭ فكرى بولب، ئيمزا قويلغان بولسا ئەلبەتتە يازغان كيشينڭ ئوز فكريدر.

ئېندى بۇ مەقالەلاردان باشقا ھەم گەزيتەدە كوب مەقالەلار بولادر. ئۇلەر ھەم بولسا ئوزلەرينڭ مۇندەرەجەلەريگە قاراب ھەرخيل بولادر. برى خەلق مەعاريفى، ئيكنچيسى قشلاق خوجاليغى، ئۇچنچيسى ئشلەب چيقارش ۋەھاكەزا باشقا مەسئەلەلەر توغريسيدا بولادر.

فيلييەتون يازش.

فيلييەتون ھەم ئوزينڭ مەقسەد جيھەتيدەن باشقا مەقالەلەردەن ئاجرالمايدر. فەقەت بۇنڭ ئايرماسى شۇندەدر كى فيلييەتون يازۇچيلار بر مەسئەلەنى ئەساس قيلب ئالب، ئوزينڭ ئەيتەدرغان مەقسەدينى مەقالەدېك جددى سۇۋرەتدە تۇشەنترمەسدەن، بەلكى يېڭىللك ۋە ئۇستالق بيلەن كۇلگى قيلب تۇشۇنترەدرلەر. حەقيقەتەن ھەم فيلييەتون يازش كەتتە ھۇنەردر. قايسى گەزيتە ئوزينڭ ئۇچ-توت سانيدا

برمەرتەبە فېلىيەتون باسب قويسا بىر تاماندان گەزىتەسىنىڭ تىراژى ئارتادر ۋە ئىكىنچى تاماندان ھەركۈن گەزىتە ئوقىب جىددى مەسئەلەلەرنى مۇھاكەمە قىلۇچىلارغا فېلىيەتون بىلەن دەم بېرگەن بولادر. شۇنى ھەم ئەيتش كېرەك، كى فېلىيەتون ئەساسەن تۇرمشدە بولب تۇرغان مۇھم مەسئەلەلەر ئۈستىدە سوز ئاچىب ھەم ھەقىقى بولغان ۋاقىعەلەرنى حىكايە قىلادر.

شۇنەەى فېلىيەتون يازشقا ھەرەكەت قىلۇچىلار برنچىدەن ئوزلەرىگە نەھايەت دەرەجەدە ئىشانسالار كېرەك. چۈنكى فېلىيەتون يازش ئۈچۈن سوزگە باى (خۇسۇسەن قىزق سوزلەرنى بىلىشى كېرەك) تىلى ئاددىگىنە بولسن. ئىكىنچىدەن فېلىيەتون يازشدا مۇھم ۋاقىعەنى ئالب ياخشىلاب تېكشىرب سوزگىرە يازسن. ئۈچىنچىدەن شۇنەرسەگە ئۈرۈنگۈچىلەردە مۇتلاقا ئىقتىدار بولش كېرەكدر. بزنىڭ تۇرمىشىمزدە فېلىيەتون جۇدە كەتتە ئورن ئالسا بولادر. چۈنكى برخىل ئىدارە باشلقلارى، ياخۇد خاتن-قز مەسئەلەسىدە ئەيتشكە مومكىن خورافات مەسئەلەسىدە ھەم كوبلەرچە فېلىيەتونلەر يازش مومكىندر. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ھەممە سويب ئوقويدر. فېلىيەتون جىددى، ئەساسلى ۋە ھەجوى مەقالە بولب كوب ۋاقت گەزىتەنىڭ برنچى بېتىدە باسىلادر. فرەنسۇزچە فېلىيەتون سوزى شۇنگە بېلگىلەنگەن ئورندر.

مەقالە يازش تەرتىبى.

مەقالەنى قانداى يازادلار، قانداى باشلاب قانداى تەمام قىلادرلار؟ - ئەنە شۇنى ھەربر مەقالە يازشقا ھەرەكەت قىلۇچى كىشىنىڭ ھەممەدەن بۇرۇن بىلىشى كېرەكدر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئورتاق لېنىننىڭ قويىداغى مەقالەسىنى كوچىرب تېكشىرب ئوتسەك، ئوقوچىلارىمزغا مەسئەلە ئاچق بولوردىب ئومىد قىلامز.

„گەزىتەلەرىمز توغرىسىدا“

„سەرمايەدارلار گەزىتەدەن سەرمايە كارخانەلەرى، بايلار ئۈچۈن فايدا تاپش قۇرالى، ئۇلەر ئۈچۈن ئەخبارات ۋە كوڭل يوپاتقچ، مىھنەتكەشلەرنى ئالداش ۋە ئۇلەرنى زەھەرلەش قۇرالى ياسادى. بزلەر فايدا تاپش ۋە ئالداش قۇرالىنى سندردق. بزلەر، گەزىتەدەن عاممەنى ئاقارتش، ئۇلەرنى كەتتە يېر ئېگەلەرىدەن ۋە سەرمايەدارلاردان باشقا ئوز روزغارلارىنى توزشگە ۋە ئۇلەردەن باشقا كۈن كورشگە ئورگەتش قورالى ياساى باشلادق. براق ھەلى بزلەر ئېندى گىنە ياساى باشلادق. ھەلى جۇدە كوب ئشلەشگە، ھەلى جۇدە كەتتە يوللارنى ئوتشگە كېرەك بولادر...

بايلارغا قاراغز، ئوزىگە كېرەك بولغان نەرسەنى ئۇ قانداى ئوستالق بىلەن ماختايدر (رىكلاما قىلادر). سەرمايەدارلار قاشىدا نەمۇنە بولورلق ئورن تۇتادرغان كارخانەلەر، ئۇلەرنىڭ مىليون نۇسخەلەردە چىقادرغان گەزىتەدە قانداى ماقتانادرلار. بايلارنىڭ نەمۇنە بولادرغان مۇئەسسەسەلەرىدە مللى ئىفتىخار ئەشيالارىنى قانداى ۋۇجۇدگە كېلتردىلەر. بزنىڭ مەتبۇعاتىمز ئوزىمزگە ئېلك ياخشى ئشخانەلەرنى، گودەكلەر ئويىنى نەمۇنە بولارلق حالگە كېلتىرش ئۈچۈن ياخشىلاب يازش، ياخشىلاب تەسۋىر قىلش توغرىسىدا ھەرەكەت قلمايدرلار؛ ئۇلەر شۇ مۇئەسسەسەلەردە ئادام باللاسىنىڭ مىھنەتىگە قانداى ئىقتىساد قىلىنغانلىغىنى، ئىستىعمالچىلار ئۈچۈن قانداى قولايلقلار بولغانلىغىنى، ئازوقا ئەشيالارىگە ئىقتىساد بولغانلىغىنى، خاتن-قزلارنى ئوى قولىغىدان ئازاد قىلش ئۈچۈن ئېلك برنچى يول ئېچكەنلىگى توغرىسىدا، كاممۇنىزم ئىشى يۈرگىزلگەندە بۇتۇن جەمعىيەت،

بۇتۇن مخنەتكەشلەر ئۇچۇن ساغلقنى ساقلاش يولىدا ۋە باشقا ئشلەردە قانداي كەتتە مۇۋەففەقىيەتلار مەيدانغا كېلىشى توغرىسىدا يازىشلارى، ئۇنى مۇفەسسەل سۇۋرەتدە تەسۋىر قىلىشلارى لازم ئېدى. ئۇلەر شۇنى ئشلمەيدرلەر...

تەجرىبەسز ۋە ئۇزىنىڭ ۋەزىفەلەرىنى تۇشۇنب يېتمەگەن كاممۇنىستلارنىڭ باشلارىنى ئەيلەنترەدرگەن سىياسى يازىشلار، عۇمۇمى مۇحاكەمەلەر، ئاڭلامايدرغان شىعارلار كەمراق، ئىستحسالات تەرغىباتى كوبراق بولسن. هەممەدەن ياخشىراق ئشلكلى، ئۇستاۋەعاممەنىڭ تەرەققىيات سەۋىيەسىگە ياراقلق قىلنغان عەمەلى تەجرىبەلەرنى حىسابغا ئالش كوبراق بولسن...

بزدە ئېسكى مەۋزۇعدەگى سىياسى تەشۋىقاتلارغا- سىياسى مەهمەدانەلككە جۇدە كوب جاي بېرىلەدر. يەڭگى تۇرمشنى تۇزش مەسئەلەلەرىگە جۇدە كەم جاي بېرىلەدر. بۇ توغرىدا كوبراق حەقىقەتلار لازمدر...

شۇندەي مەعناسز سوزلەرنى 200 - 400 يوللار يازب ئولترشكە قاراغاندا، مېنشىۋىكلەرنىڭ مۇراعاچىلقلارى، ساتلغانلقلارى، بايلارنىڭ مەلەيلەرى، سەرمايەنىڭ مۇقەددەس هۇجۇمى حۇقۇقىنى يولغا قويش ئۇچۇن ئەنگىلز- ياپون، ئامرىقا مىلىياردىرلەرىنىڭ گرمانىيەگەتش قايراشلارى ۋە باشقالار كەبى عاددى، ئجتىماعى، عاممەگە ئاچق مەعلۇم بولغان ۋە ئۇلەرنىڭ تۇشۇنگەن مەسئەلەلەرى توغرىسىدا 10 - 20 يول يازلسا نىمە بولور ئېدى. مەنە بۇ توغرىدا سوزلەش، بۇ يولدا بولغان هەر بر حەقىقەتنى ئەيتب- كورسەتب كېتش كېرەكدر...

بۇنى ئەيتكەندە، سوزلەگەندە ئۇزۇن مەقالەلار يازش، ئەللە قانداي مۇحاكەمەلەرنى تەكرارلاش كېرەك ئېمەس، ئېسكى ۋە هەممەگە مەعلوم بولغان، تېگشلك باهاسى قويلغان

سىياسەتلەر توغرىسىدا تىلىگىرام ئۇسۇلىدە قىلب قسقاغىنا رەۋشدە بر نېچە يولدان عىبارەت يازب تۇرش كېرەكدر.

سىياسى مەهمەدانەلكلەر، زىيالىلارچا مۇحاكەمەلەر كەمراق بولسن، تۇرمشگە ياقنراق كېلش كېرەك. ئشچى ۋە دېهقانلار عاممەسىنىڭ ئۇزلەرىنىڭ كۇندەلك ئشلەرىدە ئش بىلەن قاينايدرغان بر يەڭگى نەرسەنى ئشلەگەنلكلەرىگە كوبراق ئعتىبار قىلش كېرەك. مەنە بۇ يەڭگى نەرسەنىڭ قاي دەرەجەدە كاممۇنىزمگە مۇۋاففق ئېكەنلىگىنى كوبراق تېكشىرلسن.

بزدە عاممەنى جانلق، قەتعى مىساللار ۋە مەعىشەتنىڭ بۇتۇن تەبەقەلەرىدەگى ئورنەكلەر بىلەن تەربىيەلەش جۇدە كەمدر، مەنە بۇ سەرمايەدارلق دەۋرىدەن كاممۇنىزمگە كوچكەن ۋاقتدا مەتبۇعاتنىڭ ئېڭ برنچى ۋەزىفەسىدر؛ بزدە يارامىغان نەرسەنى فاش قىلشقا، ئجتىماعى تەنقىدگە، يارامىغان نەرسەنى يوقاتشقا، ياخشى نەرسەنى ئورگەنش ئۇچۇن چاقىرشقا جۇدە كەم ئعتىبار قىلىنادر.

تەرتىبلى ۋە ئۇسۇلى سۇۋرەتدە شۇندەي ئشگە كىرىشش كېرەكدر،كم بايلار مەتبۇعاتىنىڭ تەمامەن يالغانچىلق، ئاچقدان- ئاچق غەيبەتچىلىگى بىلەن مەرحەمەتسز سۇۋرەتدە كورەشش ۋە ئۇنى سىقش بىلەن بر قاتاردان عاممەنى سىياسى سەفسەتەلەر، يوق ۋە بارلار بىلەن ئاۋارە قلمايدرغان هەم ئۇلەرنىڭ مىيەلەرىنى ئەچيتب ئاخماق قلمايدرغان مەتبۇعات، كۇندەلك ئقتىسادى مەسئەلەلەرنى خەلق ئىچىگە تارقاتب، ئۇنى جددى سۇۋرەتدە ئورگەنشكە ياردام بېرەدرگەن مەتبۇعات مەيدانغا كېلتىرشئىشى باجارلسن...»

«ۋ. ئى. لېنىن»

(لېنىن ئەسەرى- 15 نچى جىلد)

ئورتاق لېنىن‌نىڭ بۇ مەقالەسى گەزىتە خەتى (سەترى) بىلەن تەخمىنەن يۈز يول (سەتر) بولادر. (هەر يول گەزىتە حەرفى بىلەن 35 – 40 حەرف بولادر) مەقالەدە عۇمۇمەن يازىلادرغان فىكر ئەسلىدە ئۆزگەرمەيدر. فەقەت مەقالەنى باشلاشدا يازغۇچى شۇ فىكرنى بۇتۇنلەى يازب بلديرش ئۈچۈن بر نېچچە تۈركۈمگە بولادر. هەر تۈركۈمدە ياخۇد بولمدە فىكرنىڭ بېلگىلى بر بولىمى ئەيتىلب بولادر. يەنە ئىكنچى ۋە ئۈچنچى بولملەرىگە كېلگەندە فىكرنىڭ قالغان نۇقتالارىنى بەيان قىلادر. دېمەك هەر بر يازىلادرغان مەقالەدە بر نېچچە بولم بولادر، بۇ بولملەر ئۆزىنىڭ تۈزۈلش ۋە تەرتىب جىهەتىدەن بر – بىرىدەن ئۈزاق بولماسدان بەلكى ئۆزىدەن يۇقارى بولغان بولملەرگە ياكى دەلىل كورسەتەدر ۋە ياكى ئونى قۇۋۋەتلايدر.

مەقالەدە ئەيتىلەدرگەن مەقسەد مەقالەنىڭ ئەساسى بولب، ئۇ نىمە توغرىسىدا بولماسن مەقالەنىڭ سەرلەۋحەسى بولادر؛ هەممە فىكر ئەيتىلب بولغاندان كېين مەقالەنى يازغۇچى كىشى ئوز ئىمزاسىنى قويادر، مەقالەنىڭ ئىچىدە جۇدە مۇهم جۇملە، ياخۇد كەلىمەلەر يازلسا، ئۇ ۋاقتدا يازغۇچى شۇ سوزلەرنى باشقا سوزلەرگە قاراغاندا ئاچق بولسن، دېب شۇ سوزلەرنىڭ ئاستىغا چېزق تارتب قويادر، چۈنكى ئۇ چېزقنى كورگەن مەتبەعە ئىشچىلەرى (نابورشىكلەر) يازلغان سوزلەرنىڭ هەممەسى تىرىلەدرگەن حەرفدەن بر قەدەر كەتتە بولغان حەرف بىلەن تىرلسن، دېگەن مەقسەدنى بىلب شۇنگە عەمەل قىلادر، يەنە يازغۇچى ئوزىنىڭ يازۋۋى ئاراسىدا باشقا كشىلەرنىڭ سوزىنى، گەزىتە ۋە جورناللارنىڭ هەم عۇمۇمەن ئەسەرلەرنىڭ ئىسمەلەرىنى، زاۋۇد – فابرىك ۋە سۇۋ كېمەسى هەم ئايرۇپىلانلارنىڭ

ئىسملەرىنى ۋە بۇلەردەن تاشقارى بر مەعنانى ئۇقۇچىلارغا تېسكەرى ئاڭلاتماقچى بولسا ئۇ سوزنى تىرناق (« ») ئىچىگە ئالادر.

مەسەلەن بر كىشى ئوزى مۇستەقىل بر فىكرگە ئىگە بولماسدان تۇرب، ئوزىنى جۇدە كەتتە فىكر ئىگەلەرىدەن حىسابلاب يۈرگەن بولسا، ئونىڭ قانداى كىشى ئىكەنلىكىنى بلدرماقچى بولساق فەلانچى «مۇستەقىل فىكر ئىگەسى» دېگەن سوزنى تىرناق ئاراسىغا ئالب قويامز، ئىكنچى ئورندە باسماچىلار باشلىغى بولب چققان كورشىرمەتنى «ئىسلام عالەمىنى دۇشمانلاردان ئازاد قىلش ئۈچۈن كۈرەشۈچى» دېب ئەيتكەنىمزدە شۇ جۇملەنىڭ هەممەسىنى تىرناق ئاراسىغا ئالش لازم بولادر، چۈنكى ئۇ – خەلقنى تالاۋچى بولب، ئوزىنىڭ تالاۋچى ئىكەنلىكىنى ياشرماقچى بولسا هەم حەقىقەتدە باسماچى ۋە تالاۋچى ئىكەنلىگى هەممەگە مەعلوم ئىدى.

يۇقارىداغى مەقالەنىڭ تۈزۈلىشىگە قاراساق، ئونىڭ ئىچىدە ئىكى فىكرنىڭ كېڭ مەعنا بىلەن تۈشۈنترلگەنلىگى مەعلۇم بولادر. مەسەلەن برنچى بولمدە گەزىتەنىڭ قسقاچا يېتشمەسلكلەرىنى كورسەتەدر، بۇ نەسەگە كوبراق ئەهەممىيەت بېرلگەن. ۋە ئىكنچىسىگە ئەهەممىيەت بېرلمەگەن، دېب ئەۋۋەلكى فىكر بۇتۇنلەى بلدىرىلەدر. ئىكنچى ۋە ئۈچنچى بولمدا يۇقارىدا ئەيتلگەن فىكرنى ئىكى بولمدە كېڭ رەۋشدە ئاڭلاتادر. مەقالەنى يازغۇچى ئوزىچە گەزىتەنىڭ قانداى بولىشى توغرىسىدا فىكر بېرب ئوتادر. ئەگەر سىياسى مەسئەلەلەر توغرىسىدا كوبراق يازلغان بولسا قسقارتلسن. خوجالق تۈزۈلشلەرىگە كەم ئورن بېرلگەن بولسا كوبراق ئورن بېرلسن، دېيدر. تورتنچى بولمدە ئىكنچى فىكرنىڭ بر بولىمىنى قسقا ئاڭلاتب،

ئازراق سىياسەت ۋە بيشنچى بولمدە ئوشە ئيكنچى فيكرنڭ ئاخرغى بوليميگە كوبراق ئقتيساد توغريلاريدا يازلسن، ديدر.

مەنە كورەمز، مەقالەنڭ باشيدان ئالب تا بيشنچى بولمەگەچە ئاڭلاتادرغان فيكر ئوقوچيلارغا بر قەدەر ئاچق بولب قالغان بولسا هەم لينين شۇ يۇقاريداغى فيكرنى بۇندەن هەم قۇۋۋەتلەش ئۇچۇن 6-7-8 ۋە 9نچى بولملەردە مەسئەلەنى كيڭراق ئالب مەقالەدەن يەكون ياخۇد عۇمۇمى نەتيجە چيقارادر.

ئيندى بو مەقالەنڭ ريجەسىنى تۇزمەكچى بولساق قۇييداغيچادر:

1- بولم برنچى فيكرنڭ ئيكى بولەگى، برى جۇدە ئاز ۋە برى جۇدە كوب.

2- بولم ئيكنچى فيكرنڭ برنچى بولەگى، برى جۇدە كوب بولسا قسقارتلسن.

3- بولم ئيكنچى فيكرنڭ ئيكنچى بولەگى، برى جۇدە ئاز بولسا قوشلسن.

4- بولم ئيكنچى فيكرنڭ برنچى بوليمى، قسقاچا تەكرارلانغان.

5- بولم ئيكنچى فيكرنڭ ئيكنچى بوليمى، تەكرارلانب كيڭگەيتيريلەدر. موۋەففەقيەتلەرنى ئاچق كورسەتب، توغرى جايلارينى ئاشقچاسيدان ئەجرەتەدر.

6- بولم كيڭگەيتيرلگەن فيكرنڭ دەۋامى بى پەرۋالك ۋە مۇۋەففەقيەت قازانشقا قارشيلق بيلەن كۇرەشلسن.

7- بولم بولادرغان قارشيلقلارغا جاۋاب.

8- بولم فكرنى كيڭگەيتيرش دەۋامى خوجالق جەبهەسيدە ئيمەس، حەربى جەبهەدە بولغان ئەهەمييەتسزلك بيلەن كۇرەشلسن.

9- بولم نەتيجە چيقارش- ئيكنچى فكركيڭ رەۋشدە 8نچى تۇركۇمدە كورسەتلگەنى ئۇچۇن قسقا مەزموندە تەكرارلانغان.

يۇقاريداغى مەقالەنڭ تۇزۇليشى نەهايەت دەرەجەدە ياخشى تۇزۇلگەن. چۇنكى مەقالەنڭ باشيدا ئەيتيلەدرگەن فيكر ئەيتيلب، ئورتا يېرلەريدە دەليللەر كورسەتيلب، فيكرگە باشقا كيشيلەر قارشى چقماسن ئۇچۇن جاۋاب حازرلانغان. هەم مەقالەنڭ ئېنڭ ئاخيريدا عۇمۇمى نەتيجە چيقاريلب شيعار تەريقەسيدە تەمام قيلينادر. مەنە بۇ تەريقەدە مەقالە يازش ئورتاق لېنينگە مەخسۇسدر. يەڭگى يازاباشلاب گەزيتەچيلەريمز بۇ تەريقە مەقالە يازشدان ئورنەك ئالسنلەر.

ئەيتەيلك مەقالە برمەۋزۇع ئۇستيدە بولۇر ئېكەن، ئۇ ئەلبەتتە بۇ فكرگە عەلاقەسى بولماغان مەسئەلەلەر ئوستيدەن سوز ئاچماسن. كوب يەڭگى يازاباشلاغان يازۇچيلاريمزنڭ يازشلاريدا شۇنەرسە كوب كورينەدر. يازۇچى برمەسئەلە توغريسيدا فكر يۇرۇتەر ئېكەن، ئۇ- يازغان نەرسەسيگە مۇتلاقا دەليل ۋە ئسبات كورسەتيشى لازمدر. هەم مەقالەنڭ قايسى مەۋزۇعدە يازيلب، فيكرنڭ قانداى ئاچق ئەيتلگەنليگى، نيمەدەن باشلانب نيمەبيلەن تەمام بوليشى يازۇچينڭ ئوزيگە بيلگيلى بوليشى كېرەك.

كيڭگەيگەن خەبەرنى يازش تەرتيبى.

كيڭگەيگەن خەبەر 30-40 خەتدەن ئالب 200-300 گەچە بوليشى مومكيندر. بۇندەى خەبەرنى يازۇچيلار هەممەدەن ئلگەرى ئوزينڭ يازادرغان نەرسەسينڭ كوبچيلك ئۇچۇن

ئەھەممىيەتلكمى، ياكى يوقمى ــ بۇنى ئويلاشى كېرەك. ئەگەر
ئەھەممىيەتى كەتتە بولادرغان بولسا 200 - 300 خەتگەچە يازش
لازم. ئەگەر ئەھەممىيەتى كەم بولسا ئەلبەتتە 30 ــ 40
خەتتەن ئارتق يازش بولمايدر. بۇندەى خەبەرنى يازىشغا
ئويلاغان كىشى فەقەت برگىنە بولغان نەرسە توغرىسىدا
يازادىمى، ياكى شۇنگە ئوخشاغان يەنە برنېچچەسى بىلەن برگە
قىلب يازادىمى؟ - بۇ ئەلبەتتە يازشغا باشلاغان كىشىنىڭ ئختىيا-
رىداغى نەرسەدر. ئەندى بزشۇ توغرىدا برمىسال ياكى
كېڭگەيگەن خەبەرنى يازىلش تەرتىبىنى كۆسەتب ئوتەيلك:

«بزنىڭ ئوسمەت قشلاق دېھقانلارى حازرغاچا
ئېكسى ئاتا ــ اباداں قالغان ئاماچ، بويۇنتوروق
بىلەن يېر ھەيدەيدرلەر. ئاما چنىڭ يېرنى ياخشى
يارماغانى ھەم يېرنىڭ ياخشى پشمەگەنى ئۇچۇن
حاسىلات جۇدە ئاز بولادر. قشلاقدا باسماچىلار
حەرەكەتى تامام بولب شورا حۆكۆمەتى ياخشى تامريايب
دېھقانلارنى ئوزىگە جەلب ئېتدى. شورا حۆكۆمەتى
ئوزىنىڭ قيلادرغان ئشلەرىنىڭ ئېڭ مۆھملەريدەن قىلب
قشلاق خوجالىغىنى كوتەرش مەسئەلەسىنى قويغاندر.
مەنەبۇنى ئەمەلگە چىقارش ئۇچۇن دېھقانلارغا ئاز
ئشلەب كوب حاسىلات ئالش يوللارىنى ھەم ئورگەت-
مەكدەدر. شۇندەى بولسا ھەم دېھقانلارنىڭ جۇدە
كېپىندە قالغانلقلارى ئۇچۇن ئوت ئاماچ (تراكتر)،
ياخۇد عۇمۇمەن تېمر ئاماچ ئالب ئشلەتتشدەن
قاچادرلار. ئېرمەت دىگەن دېھقان «تېمر ئاماچ
ئشلەتكلەر» دېب حۆكۆمەت كىشىلەرى جۇدە كوب
ئەيتديلەر، بر كورەينچى دېب تېمر ئاماچ ئالب

ئشلەتكەن ئېدى. بۇنىڭ سايەسىدە حاسىلاتى بريگە-
بىگرمە كېلدى. مەنە بۇنى كورگەن باشقا دېھقانلار
ھەم تېمر ئاماچ ۋە بر نېچچەلەرى باش برکتىرب ئوت
ئاماچ ئالشر ئۇچۇن ئۇرۇنب يۇربدرلەر.

بالتابای ئوغلى.

مەنە شۇ كېڭگەيگەن خەبەردەن كورب تۇربمز، كم
قشلاقدا بولب بر دېھقاننىڭ شۇندەى ئش قىلب حاسىلاتنى
ياخشى ئالغانلىغىنى باشدان يازب كېلەدر. مەنە بۇ تەريقەدە
يازشنى كېڭگەيگەن خەبەر يازش دېب ئاتايدر. بۇندە ئېڭ
ئەھەممىيەت بېريلەدرگەن نەرسە نيمەدر؟ ـ ئېڭ ئەھەممىيەت بېريلە-
درگەن جايى شۇندەدر، كى برنچىدەن بۇ خەبەر دېھقانلارنىڭ
ئېسكى ئاماچ، بويۇنتوروق ئارقاسىدان يۇرب ياخشى حاسىلات
ئالالماغانلقلارى بىلەن تېمر ئاماچ ئشلەتكەن دېھقاننىڭ حاسىلا-
تىنى ۋە ئاراسىداغى فەرقنى كورسەتەدر. خۇددە شۇنگدېك
يەنگى گىنە خەبەر يازب ئورگەنگەن ياشلار بردەنىگە كېڭگەيگەن
خەبەر ۋە مەقالە يازامەن، دېب كوب ئورۇنماسلار كېرەك. چۇنكى
گەزىتە ئېشى نەھايەت دەرەجەدە قيىندر. بۇنىڭ ئۇچۇن ئەۋۋەلا
خەبەرنى نى مقدار ياخشى يازش دەليللەرگە سۇيانش، بۇندە
تەجريبە ئاشقاندان كېين كېنگىدېك كېڭگەيگەن خەبەر يازشقا
ئەستە ـ سېكن باشلانادر. بۇنى ھەم ياخشى بىلب ئالغاندان
كېين تەبيعى يۇقاريلاشا باشلايدر.

دېۋارى گەزىتە

دېۋارى گەزىتە ئشچى ۋە دېھقان خەبەر چيلەرىنىڭ ئوى
گەزىتەلەريدر. بۇنگە ئشچى ۋە دېھقان خەبەرچيلەرىنىڭ ئوز-
لەرىباش مەقالە، ئېكنچى مقالە ۋە فيليەتون يازادرلار.

دېۋارى گېزىتە چىقارىش ئالدىدا مۇتلاقا گېزىتەنىڭ كىملەرگە ھېسابلانىپ چىقىشى تەيىن بولسۇن. بۇنىڭدىن كېيىن شۇنىڭغا قاراپ گېزىتەنىڭ بۆلۈملىرىنى تەيىنلەش لازىمدۇر. ئەگەر دېۋارى گېزىتە ئۆزىنىڭ كىم ئۈچۈن چىقىشىنى تەيىنلەپ ئالماس ئىكەن، ئۇ ھېچ بىر ۋاقىتتا دەۋام ئېتە ئالمايدۇر.

دېۋارى گېزىتە خاھ كارخانىدە، خاھ مەكتەپتە ۋە خاھ قىشلاقتا جەمائەت توپلانىدىغان يەردە چىقار ئىكەن، ئۇنىڭ ئەڭ كەتتە ۋەزىپەسى ئەتراپىدا بولغانلارغا تەربىيە بېرىش، كەمچىلىكلەرىنى تۈزەتىش، خىيانەتلەرنىڭ ئۈستىنى ئاچىش ئۈچۈن بۈتۈن خەبەرچىلەرنىڭ كۈچى سەرف ئېتىلسۇن.

دېۋارى گېزىتە ئومومى ۋىلايەت ۋە مەركەزگە ئالاقەسى بولغان مەسئەلەلەر ئۈستىدە يازىپ تۇرماسۇن. چۈنكى ئۇنداي خەبەرلەرنى ۋىلايەت ۋە مەركەز گېزىتەلەرى يازادۇرلار، شۇ دېۋارى گېزىتەنى ئوقۇيدىغان كىشىلەر ئۇ گېزىتەلەرىنى ھەم ئوقۇيدۇرلار. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر خەبەرچى دېۋارى گېزىتەگە جۇدە ياقىن تۇرسۇن. خەبەرچىنى كەتتە يازۇچى قىلىپ يېتىشدۈرەدىغان بىر دەن بىر دېۋارى گېزىتەدۇر.

دېۋارى گېزىتەلەردە ھەم باشقا گېزىتەلەرگە ئوخشاغان بۆلۈملەرنىڭ بولىشى كېرەك. ئەگەر دېۋارى گېزىتە شەھەرلەردە ئىشخانەلەر يانىدا چىقار ئىكەن، ئۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ بۆلۈملەرى تەخمىنەن قۇيىداغىلاردان ئىبارەت بولادۇر: ئىشلەپ چىقارىش بۆلىمى — بۇنىڭغا ئىشلەپ چىقارىش ئىشىنىڭ بارىشى، ئىشنىڭ قويىلىش تەرتىبى، ئىشنى بۆلۈش، مېھنەتنى ساقلاش، ساغلىقنى ساقلاش، ئايلىق ۋە كېيىم مەسئەلەلەرى. بىزنىڭ تۇرمىش بۆلىمىگە — ئىشچىلەرنىڭ تۇرمىشىدە بولىپ تۇرغان ھەرەكەتلەر ۋە

يېتىشمەسلىكلەر، قلۇب، قىرائەتخانە ۋە تۇگەرەكلەرنىڭ ئىشلەرىدىن يازىلادۇر. بۇندىن باشقا ئىشچىلەرگە ئىچكىلىك ۋە بېزارىلىقنىڭ زەرەرى كەبى مەسئەلەلەر توغرىسىدا ھەر سان دېۋارى گېزىتەدە يازىلىپ تۇرىلىشى كېرەكدۇر.

بولەربىلەن گېنەتوختالماسدان ئىشچىلەرنىڭ ئېڭىنىڭ قېزىقادىرغان مەسئەلەلەرىنى ئىزلەپ تاپىپ ئەنە شۇلەرنى يازىشلارى كېرەكدۇر. بۇنىڭ ھەممەسى يازىلابېرەدۇر. بىراق ئۇنىڭ ئەمەلگە چىقارىلىشى ئەلبەتتە كېلەر سان گېزىتەدە ئېلان قىلىنىشى لازىمدۇر. ئەيتەيلىك بىر ئىشچى ئۆزىنىڭ ئىشى ئاغىر بولىپ كېتكەنلىگىدىن زارلانىپ بىر نەرسە يازادۇر. ئۇنى گېزىتەگە ھەم يازدىرىپ چىقارادۇر. ئەنە شۇنى تېكشىرىلسۇن. ھەقىقەتەن خەبەر يازۇچىنىڭ ئىشى كوپەيگەنمى ياكى ناتوغرى ئەيتەدىمى؟ — مانە شۇنى بېلگىلى تەشكىلاتلار تامانىدان تېكشىرىلگەندەن كېيىن چىقارىلغان قەرارنىڭ گېزىتەدە ئەلبەتتە ئېلان قىلىنىشى كېرەكدۇر.

دېۋارى گېزىتە خۇددە شۇنىڭدېك قىشلاقتا بولسا تەبىئى ئۇنىڭ مۇندەرىجەسى ھەم ئۇيېرنىڭ شەرائىتىگە قاراپ ئۆزگەرىلەدۇر. قىشلاق دېۋارى گېزىتەلەرى مۇتلاقا كىملەر ئۈچۈن چىقارىلىشىنى ھەممەدىن ئەۋۋەل ئۆزى ئاچىق بېلىپ ئالسۇن؛ قىشلاق دېۋارى گېزىتەلەرىنىڭ تىلى نەھايەت دەرەجەدە ئاددى بولىش بىلەن دېھقانلارنىڭ ئۆزلەرى قانداي سوزلەشسەلەر گېزىتە ھەم شۇنداي يازسۇن. قىشلاق دېۋارى گېزىتەلەرنىڭ بۆلۈملەرى:

1 — شۇرا ھۆكۈمەتىنىڭ قىشلاقتا قاراشى، 2 — ھاسىلاتنى كوپ ئالىش، 3 — يەڭگى ئۇسۇل بىلەن يېر ئېكىش، 4 — سالىق تولەش مەسئەلەسى، 5 — يېر مۇتەخەسسسلەرىنىڭ كېڭگەشى، 6 — قىشلاقتا مەكتەپ ئىشلەرى، 7 — ساغلىقنى ساقلاش، 8 — خاتىن — قىزلار، 9 — كەپېرەتىف ۋە باشقا مەسئەلەلەر توغرىسىدا،

ئەلبەتتە ھەر سان گەزىتەدە يازىلىپ تۇرۇشى كېرەكدىر. مەنە شۇ ئەيتكەنىمىز بولمىلەردەن باشقا گەزىتەنىڭ ئىمكانى بولسا ھەر سانىدا، ئەگەر بولماسا بر نىچچە سانىدان بىرىدە ھەجۋى (كۈلگى) بولىم ئاچىپ، ئۇنىگە ھەر تۈرلى ھەجوى يازلغان مەقالە ۋە شعرلەر ۋە حىكايەلەرنى ھەم يۇبارىش كېرەك.

دىۋارى گەزىتە ئۈچۈن ھەجوى مەقالەلەرنى قانداى يازىش كېرەك؟.

دىۋارى گەزىتەلەر چىقادرغان يېرلەردە ھەر تۈرلى قىزىق ۋاقىئەلارنىڭ بولىپ تۇرىشى تەبىعىدىر. مەنە شۇنىداى بر ۋاقىئەنىڭ تۇبىدەن خەبەرى بولغان كىشى، شۇ خەبەرنىڭ كۈلگىلىك دەرەجەدە ئېكەنلىگىنى بلدىرىش ئۈچۈن قىزىق قىلىپ ھەجوى مەقالە يازسا بولادر. ھەجوى مەقالەنى يازىش ئۈچۈن خەبەرنىڭ مۇتلاقا كۈلگىلىك بولىشى شەرت ئېمەسدىر. جىددى بر نەرسە بولغانى حالدا ھەم ئۇنى ھەجوى قىلىپ يازىش مۇمكىندىر. دىۋارى گەزىتەلەردە ھەجوى مەقالەلەرنىڭ كوپ چىقىشى ئۇنىڭ كوبچىلىك تامانىدان سويىلىپ ئوقىلىشىغا سەبەب بولادر. مەسەلەن ھەجوى مەقالەدە بز، بر ئىشچىنىڭ ئايلىقنى ئالىش بىلەن «فەلانچە ئوزىنىڭ ئايلىغىنى ئالغان زامان ئويىگە گوشت، ماي ۋە ئۇنلەر ئالىپ بارىپ، بالا - چاقاسى بىلەن كەيف قىلىپ ياتىدىر. كوچەلەردە ئىچكىلىك ئىچىپ مەست بولىپ يۇرىشنى ئوزىگە ئۇيەت بىلەدر» دىپ سوزنى باشلاپ كېتسەك، تەبىعىلىك ئۇنىڭ ئايلىقنى ئالغان زامان ئويىگە مەيدە - چۇيدە ئالىپ بارىش ئورنىگە، كوچەلەردە مەست بولىپ يۇرگەنىدىن كۈلەمز. مەنە شۇنىداى يازۇ بىلەن بز ئۇنىدەن

كۈلمەسەك ھەم، كۈلىش تەرىقەسىدە تۈزەلىشىنى كورسەتەمز. بۇنىداى حاللار گەزىتەمز چىقادرغان جايلاردا جۇدە كوپ بولىپ تۇرادر. بۇنداى بولادرغان ۋاقىئەلەرنى برگىنە ھەجوى مەقالە قىلىپ يازىش ئېمەس، بەلكى ساچما شعر تەرزىدە قىلىپ يازىش ھەم مومكىندر.

گەزىتە ۋە جورنال مەقالەلەرى.

مەقالە يازىپ ئورگەنە باشلاغان ھەر بر يازۇچى يۇقارىدا ئەيتكەنىمزدېك ھەممەدەن بۇرۇن يازىش ئۈچۈن كېرەك بولغان ۋاقىئە، حالنى كېرەكلىك حۇججەتلەر بىلەن ئوز قولىدا مەۋجۇد قلسا كېرەكدىر. چۈنكى مەقالە يازلغان كىشى ئەيتكەنىمزدېك بر حال توغرىسىدا ئوزىنىڭ خۇسۇسى فكرىنى كوبگە بلدىرەر ئېكەن، مۇتلاقا ئۇنىدەن چىققان فيكرنىڭ كوبگە مەعقۇل بولىپ قالىشى شەرت ئېمەسدىر. شۇنىداى بولسا ھەم ھەر بر يازۇچى ئوزىنىڭ كوزلەگەن مەقسەدىنى قولىداغى حۇججەتلەرى بىلەن كورسەتشكە تىرىشىشى لازمدر.

ئىكنچى تاماندان قاراغاندا مەقالە يازۇچى، خۇسۇسەن گەزىتەلەرگە جايلاردا كۈن ساين بولىپ تۇرغان حاللار، ياخشىلىق ۋە يامانلقلار توغرىسىدا خەبەر يازىپ تۇرۇچى ئىشچى - دېھقان خەبەرچىلەرى ئوزلەرىنىڭ يازادرغان نەرسەلەرىنى شونداى ھەۋادان ئالىپ يازماسلقلارى كېرەك. چۈنكى خەبەرچى برگىنە ۋاقىئەنى بلدىرش بىلەن گىنە توختالماسدان شۇ بولغان ۋاقىئەگە ئىشچى ۋە دىھقان عاممەسىنىڭ نەزەرى دققەتىنى ئۇ نۇقتاغا تارتادر.

ئۈچىنچى تاماندىن قاراغاندا خەبەرنى ياخۇد مەقالەنى يازغۇچى ئۆزىنىڭ خۇسۇسى فىكرىنى بىلدىرىش بىلەن، ئۆز تەكلىفىنى ئوتكەزىشنى ئىستەيدۇر؛ مەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز فىكرىنى تەكلىف قىلغۇچى كىشى مۇتلاقا تەكلىفىگە دەلىل بولارلىق جاۋابلارنى، مەقالەسىنى گەزىتەگە ياكى جورنالغا يوبارماسدان بۇرۇن تاييارلاپ قويىشى لازىمدۇر. ئەگەر يازغۇچى شۇ نۇقتاغا ئەھەممىيەت بېرمەسدەن ئالدىندان جەۋابنى تاييارلاماس ئېكەن، ئەلبەتتە تەنقىد بولغاندا تەنقىد قىلغۇچىغا قارشى ھېچ نەرسە يازىشنى بىلمەي قالادۇر. مەنە بۇ نەرسە يازغۇچىنىڭ بىر مەسئەلە ئۈستىدە كېرەگىچە توختالىب، تېكشىرىب يازماسلىغىنى كورسەتىش بىلەن شۇ مەسئەلە توغرىسىدا ئۆزىنىڭ كۈچسىز ئېكەنلىگىنى ئاچىق بىلدىرەدۇر. ئەنە شۇندەي يامان ھالدان ھەر بىر يازغۇچىنىڭ قاچىشى كېرەكدۇر.

ئېندى ئەساسى سەرلەۋھەمىز بولغان گەزىتە ۋە جورنال مەقالەلارىغا كېلسەك بۇندە شۇنى ئەيتىش كېرەك:

عۇمۇمەن گەزىتەگە يازىلادىرغان نەرسەلەرنىڭ ئېڭ كوب پىرەسەنتى خەبەرگە توشادۇر. ئەنە شۇلەردەن كېيىن بىر ئاز ئورۇن مەقالەلارغاھەم بېرىلەدۇر. گەزىتەلەردە چىقادىرغان مەقالەلەر عۇمۇمەن تۇرمىشنىڭ كۈندەلىك ئاقىمىغا قاراب بۇرۇلىشى كېرەك. چۈنكى ئۇ مەقالەلار تۇرمىشدە، حۆكۈمەت ئىشىنىڭ بارىشىدا، دېھقانچىلىقنىڭ كوتەرىلىشىدە ۋە باشقا مەسئەلەلەر ئۈستىدە فىكىر يۈرۈتىش بىلەن ئۇلەرنىڭ ئەساسى بىر يول بىلەن كېتىشىنى كورسەتەدۇر. يەعنى قىسقا سوز بىلەن ئەيتكەندە گەزىتەدە چىقادىرغان مەقالەلار حەقىقەتەن كۈنلىك ئىشنىڭ بارىب تۇرىشى ئۈستىدە بولىشى كېرەكدۇر. مەنە بۇندەي نەرسەلەرنى ئېندى جورنالدا چىقارىب بولمايدۇر. چۈنكى جورناللار كۈن ساين

چىقمايدۇر. ئۇ جورنال ئايدە، ئۇن بېش كۈندە بىر مەرتەبە چىقادۇر. ئېندى گەزىتەلەر بولسا كۈن سارى ۋە ھەفتە سارى 3—4 مەرتەبە چىقادۇر. مەنە بۇندەي ۋاقتلى مەتبۇعاتنىڭ ئايلاب ۋە كۈنلەب چىقىشىنىڭ ئۆزى ھەم ئۇلەردە يازىلادىرغان مەقالەلەرنىڭ قاي تەرتىبدە بولىشىنى ئەيتىب تۇرىدۇر.

جورناللار بولسا سىياسى، ئىجتىماعى، علمى، ئەدەبى مەۋزۇعلاردە بولىب، بۇلەردە ھەم عۇمۇمەن تۇرمىشدە بولىب تۇرغان ھاللارنى، ۋاقىعەلارنى يازىلادۇر. بىراق بۇلەردە شۇ ھال-ۋاقىعەلارنىڭ ئۆزلەرىنى يازماسدان ئۇنى باشقارىش ئىشىنىڭ بارىشى، سىياسى ۋە ئىجتىماعى توتقان يولىمىز، عالەمدە فەن ۋە عىلىم ئىشلەرىنىڭ بارىشى ۋە عىلمدە-فەندە يەڭگى كەشفىياتلار ھەم باشقا ئەدەبى مەۋزۇعلەردەن يازىلادۇر. مەنە بۇ ۋاقىعەلەر كۈنلىك ياخۇد بىر ئەيتشلىك بولماسدان بۇ مەسئەلەلەر توغرىسىدا تېكشىرىشلەر، فىكىر ئالىشلار بولىب شۇلەرنىڭ ھەممەسىگە جورنال ئۆزىنىڭ بېتىدەن ئورۇن بېرەدۇر.

مەنە شۇنىڭ ئۆزىدەن مەعلۇم بولادۇركى جورنالدا باسىلادىرغان مەقالەلار گەزىتەدە باسىلادىرغان مەقالەلاردان فەقەت بىر ئاز فەرق قىلادۇر. بۇ فەرق ھەم بولسا جورنالدا باسىلادىرغان مەقالەلەرنىڭ بىرىنچىدەن علمى ۋە فەننى بولىشى، ئېكىنچىدەن بولسا كۈن كورىشدە مەيدانغا كېلگەن يېتىشمەسلىكلەرنى باشقارىشدا توغرى ياكى ناتوغرى يول ئالغانلىغىنى بېلگىلى بىر يول بىلەن كورسەتىش ۋە تەنقىد قىلا باشلاشدان عىبارەتدۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر قولىغا قەلەم ئالىب بىرار مەۋزۇعدە يازىش نىيەتىنى قىلغان كىشى گەرچەند مەقالەسىنىڭ كىملەر ۋە قايسى تائىفە ئۈچۈن يازىلىشىنى نەزەردە توتىش ئۈستىگە، گەزىتە ئۈچۈنمى ياكى جورنال ئۈچۈنمى يازىلىشىنى ھەم

ئەلبەتتە ئېسلەريدەن چىقارماسلقلارى كېرەكدر. چۈنكى يازۇچى هەممەدەن بۇرۇن يازادرغان نەرسەسىنى قايسى خىل باسما سوزدە چىقىشىنى بىلىب ئالسا، ئۇمۇتلاقا شۇنگە قاراب هەم ئىنتىلەدر. مەسەلەن بر كىشى «كەپىرەتسىيە ئىشىنىڭ بارىشى» دىگەن سەرلەۋحە بىلەن مەقالە يازسا بۇنى ئەلبەتتە جورنالدا چىقارب بولمايدر. ئەگەر يازۇچى «كەپىرەتسىيە نىڭ چىقىشى» دېب يازسا بۇنى ئەلبەتتە جورنال باسادر.

مەنە شۇلەرگە قاراب هەم يازۇچى ئوزىنىڭ مەقالەسى ئۇچۇن ئەنچە نەرسە ئاختارادر. «كەپىرەتسىيە ئىشىنىڭ بارىشى» دېب يازۇچى، بولب تۇرغان حاللارنى يازش بىلەن ئالدندان حۇججەتلەر تاپادر. «كەپىرەتسىيەنىڭ چىقىشى» دېب يازۇچى شۇ مەۋزۇعگە عايد بولغان بۇتۇن ئەسەرلەرنى ئوقوش بىلەن كەپىرەتسىيەنىڭ چىقب كېلش تەئرىخىنى تېكشرەدر. مەنە بۇندە برنچىدەن مەۋزۇعنىڭ ئىكى تۇرلى بولش بىلەن يەنە ئىكى تۇرلى ۋاقتلى مەتبۇعاتدا مەۋزۇعلەرگە قاراب چىقادر.

شۇندەي حال ئوزبېك مەتبۇعاتيدا هەم كوب گىنە كورينب تۇرادر. چۈنكى كوب ۋاقت گەزىتە ئۇچۇن يازلغان نەرسەنى جورنال ئىدارەسىگە ۋە جورنال ئۇچۇن يازلغان نەرسەنى گەزىتە ئىدارەسىگە يۇبارادرلار. بۇ ئەلبەتتە يازۇچىلارىمزنىڭ كېرەكىچە قانداي مەقالەنىڭ گەزىتەدە ۋە قانداي مەقالەنىڭ جورنالدا چىقشلىغى توغرىسىدا مەعلوماتسز بولغانلقلارى ئۇچۇن بولسا كېرەك دېب ئويلايمەن.

ئۇچنچى بولم.

شعر يازش يوللارى.

بزدە قافىيە ۋە ۋەزىن تەرتىبى بىلەن يازىلب، بېلگىلى بر شەكلگە كېلترلگەن هەربر سوز ئويومىگە «شعر» دىيلەدر. بۇنىكە مىسال بولسن ئۇچۇن ئاتاقلى شاعر ۋە ئەدىبىمز «فترەت» نىڭ «مرريخ يۇلدۇزىگە» دىگەن شعريدەن ئىكى پارچا كېلتيرەمز:

بارمى سېندە بزم كەبى ئنسانلار؛
ئىكى يۇزلى ئش بۇزارلار - شايتانلار؛
ئورتاق قانن قانماي ئىچكەن زۇلۇكلەر،
قارداش ئېتن قويماي يېگەن قاپلانلار؟
بارمى سېندە ئوكسۇز - يوقسۇلنىڭ قانن،
كورونگلەشب چاغر كەبى ئىچكەنلەر؟

بارمى سېندە بۇتۇن دۇنيا توزوگن -
ئوزقاپچىغن تولدرغالى بۇزغانلار؟
بارمى سېندە بر ئولكەنى ياندىرب -
ئوز قازانن قايناتۇچى خاقانلار؟
بارمى سېندە قارن - قورساق يوليدا -
ئيلن، يۇرتن، بارن - يوغن ساتقانلار؟...

(«ئوزبېك ياش شاعرلارى» دەن)

فترەتنىڭ شۇ شعرى ـ ئەينى يۇقاريداغى قافيىيە ۋە ۋەزين تەرتيبى بيلەن شعر يازيلادرديگەن فكريمزگە دەليل بولا ئالادر. چۇنكى بۇ سوز ئويۇمى سوزلەرنىڭ بر ـ بيريگە ئوخشاش كېلىش، قافيىيە ۋە ۋەزين نىڭ جاي ـ جاييغا تۇشۇشلەريگەنەهايەت دەرەجەدە ئەهەممييەت بېرلگەندر. بۇنىڭ ئۈستيگە يەنە سوزدە بولغان تۇرلۇك بوغۇم ياكى سوز ئاراسيداغى توختاملارنىڭ سانالىشدا بر ـ بيريدەن ئاشىق بولماسلقلاريغا نەهايەتدە دققەت بيرلگەندر.

بۇتۇرلى شعر يازشدان باشقا يەنە تيزم يولى بيلەن شعر يازۇچيلاريمز باردر. بۇلەردەن ئاينقسا ئېلبېكنىڭ تزمەشعرلەرى كوبدر. سوزلەر ۋە ئاتامالار بر ئولچاۋ هەم تيزيلش تەرتيبى بيلەن يازيلادرغان بولسا، ئۇ ۋاقتدا ئۇنى "تيزم" يولى بيلەن يازلغان شعر دييلەدر.

ئېلبېكنىڭ ‹‹كۇچسزلەردۇنياسى›› ديگەن تزمە شعريدەن:

تۇركستاننىڭ قارانغى بر پۇچماغيدا،
كەتتە ئېمەس كيچك گينە بر ئونگۇردە،
كوبدەن بېرى ئيكى كيشى تۇرار ئېكەن،
يوقسۇللقدا برگە عۇمر سۇرار ئېكەن؛
بۇلەرنىڭ تۇب يېرلەرى شۇنگە ياقن ـ
برقشلاقدا بولغان ئېكەن ئېلگەريدە.
بۇلەر شۇندە كوب گينە واقت عۇمر سۇرب،
ئوسكەنلەركەن بۇرۇن شۇندە ئويناب كولب،
براق ‹‹يازمش›› قويماغاچ هېچ بۇلەرنى تنچ،
يۇرتنى تاشلاب قالغانلاركەن بۇندە تۇرب.
ئوزلەريدەن سوكرە يۇرتنى ئەللەكملەر،
ئوز يېريدە قولدا تۇتب يۇرۇتكەنلەر.

ئۇنگە قارشى بۇلەر هيچ سوز ئەيتەلمەگەچ،
بارغان بيلەن يۇرتنى قايتب ئالالماغاچ،
قاچب كېلگەن ئېكەن بۇلەر ناچارلقدان،
چاراسزلق هەم ئۇندەگى ياۋۇزلقدان...
(ئېلبېك نىڭ ‹‹ئارمۇغان›› دان).

بۇيازلغان شعر ئېندى ئەلبەتتە تزم يولى بيلەن يازلغان شعر حيسابلانادر. چۇنكى بۇندە شاعر تامانيدان ئارتق سەنعەت ۋە ئارتق كۇچ سەرف ئېتلمەيدر. فەقەت گينە سوزلەرنى تزمە يولى بيلەن ئۇيۇشتيرب بارادر.

ساچما تەرتيبى بيلەن شعر يازش.

شعر، ئۇنى ئۇيۇشتيرەدرغان سوزلەر ۋە ئاتامالار مەعلۇم بر ئاهەنگگە باغلانماى، مەعلۇم بر ئولچاۋ بيلەن ئولچانماى، تارقاق ۋە ساچما تەريقەسيدە يازيلار ئېكەن، ئۇنگە ساچما تەرتيبى بيلەن يازلغان شعر، ديب يۇرۇتيلەدر. بۇنگە ميسال ئۇچۇن ئاتاقلى شاعيريمز "چولپان" نىڭ "يولدا بر كېچە" ديگەن ساچما ئەسەريدەن بۇندە بر پارچا كوچيرەمز:

"... ئادردان تۇشب، ئادرنىڭ شوندىاقينا تەگيدەگى قشلاققا كيرب باراەز. چېگەرە جايلارداغى عيمارەتلەر، حەۋليلەر بۇزلغان ... بوش ـ ۋايران كورنديلەر. ئلگەرى جۇدە ئاباد بولغان گوزەردەن قاراۋۇل تاختاسينىڭ خەفە ـ خەفە ئۇزۇلگەن ناۋۇشى ئېشتيلدى. يامان، لاى يوللار بيلەن بر ـ ئيكى قشلاقدان ئوتدك ـ دە، كەتتە ئادرغا تۇماشا ياشلادق.

قشلاقلاردا قيمرلاغان جان يوق، هەممە ئۇيقۇدا، هەممە خانەدە جان بار، ئادام باردېك كورينەدر. لېكن «خانە جايلارنىڭ بوش بولغانلارى، ئېگەسز ـ كمسەسز قالغانلارى هەم كوب» ديدرلەر. تاملارغا باسلغان بيدە، مەككە ۋە غوزا پايەلەر

- يانلاريدان ئۇتكەندە ئەللە قانداي خەيالي شەكل كورسەتەدرلەر. كاھ دېۋ باشيدېك، گاھ ئالباستي تودەسيدېك، گاھ ئوخلاغانلارني مەسخەرە قيلب كۆلگەن خەيالي بېدارديك، گاھ دەرەخت باشيدا ئوخلاب قالغان برتوپ قارغاديك كورينەدر. حالبۇكي قشلاقنڭ بۇتۇن ئۇميدي، تەسەلليسي، بايليغي، بار-يوغي شۇ برغارام پايە!...»

ئەدەبييات ئاقملاري.

رومانتيزم ئاقيمي - بۇ ئاقم بيلەن يۇرگۇچي شاعرلار سەنعەتني تۇرلي ۋاقيعەلەردەن ئازاد دييش ئۇستيگە ئۇني «ئستەك ۋە تۇيغۇني ئاڭدەن هەم تەجريبەدەن يۇقاري دەرەجەدە تۇرادر» ديب ئويلايدرغان مەعنەۋييونلق (ئيدېياليزم) ئاقيمي ئارقاسيدان يۇرگەن بر ئاقم بۇلادرلار. بۇ ئاقم بيلەن يۇرگەن شاعر ۋە ئەديبلەر شعرني «فەلسەفە بيلەن دينڭ قوشۇليشيدان عيبارەتدر» ديب حسابلايدرلار. بۇ شاعرلار دۇنياني سېۋەدرلەر. ئوزلەرينڭ تۇيغۇ ۋە ئيلهاملاريغا كەتتە ئەهەمميەت بېرەدرلەر. ئۇلەر ئوزلەرينڭ شعر يازشلاريني تۇرمشدەن ۋە تيركچيلكدەن ئاللق ۋە ئالامز ديمەيدرلەر. ئۇلەرنڭ فيكرلەري ۋە ئيشانچلاري ئۇندەدر، كي «شعر يازش ئيلهامنڭ كېليشي ۋە كېلمەسليكيگە باغلقدر». يەنە ئۇلەرچە شاعر بولشنڭ ئوزي هەم «ئەزەلدەن پېشانەگە يازلغان» بولار ئېمش. بۇ يولدا يۇرگەن شاعرلار تەهايەت دەرەجەدە دۇنيادان نارازي، هەر بر مەيدە مەسئەلە ئۇستيدە ئوزينڭ يۇرەگيني ئېزگەن، ئيكنچي سوز بيلەن ئەيتكەندە ييغلاق شاعر بولادرلار.

مەنە بۇ ئاقم بيلەن يۇرگەن شاعرلار ئوزبېك ئەدەبيياتيدە هەم كوب گينە ئوچرەيدر. دەعۋامزگە ئسبات بولسن ئۇچۇن قۇييدا بر-ئيكي شاعرلاريمزنڭ شعرلەريدەن نەمۇنە كوتەرەمز:

فترەتنڭ «ئاچچغلانما ديگەن ئېدك» شعريدەن:

تيلەكلەرم، ئارمانلارم، شعرم-
كومنسنلەر، كېرەكمەس مېنگە؛
«حەيات» ديگەن كرلي قاپقان بارسن-
پارچالانسن، بتسن، يوقالسن!
براق، سېن... كم-خەيالگگە روحم-
تالپينادر، ياشا، بار بول تۇتاش!
(«ئوزبېك ياش شاعرلاري»)

چولپاننڭ «سازم» ديگەن شعريدەن:

نەفرەت ئولكەسيدەن هجرەت قلغانمېن،
ئۇلفەت دياريغا مەسكەن قۇرغانمېن.
يۇزمني ئوت ئېمەس، گۇلگە بۇرغانمېن،
سەماۋي زاۋقلارغا تولب تۇرغانمېن.
ۇلبۇرلەر سېۋگيني ماقتاغان دەمدە...
(«تاڭ سرلەري»، دەن)

فترەتدەن ئالغان پارچامزدان، شاعرنڭ سېۋگەنيگە قانداي بېريلب، حەيات ۋە تيركچيلكنڭ بوليشيغا نەفرەت قلغاني بيلينب، سېۋگەنيني ماقتاغاني مەعلۇم بولادر. شۇنڭ بيلەن شاعر ئوزينڭ يۇرەگيگە تەسەللي بېرەدر.

چولپان بولسا سازنڭ موڭلاغانليغيدان ئېرب «تيركلك ئولكەسيدەن يۇزمني بۇرب گۇلگە بۇرغانمېن» ديب، تيركلك دۇنياسيني ئوت حيساب قيلادر-دە، ئوزينڭ يۇز ئوگۇرگەن تامانيني گۇل ديب بيلەدر،

مەنە شۇ پارچالارنڭ ئوزي بزنڭ يوقاريداغي ئەيتكەنيمز رومانتيزم ئاقيمي ئارقاسيدان يۇرگەن شاعرلارني ئاچق كورسەتب بېرەدر.

رېيالىزم ئاقىمى ـ بۇ ئاقىمنىڭ مەقسەدى تىرىكچىلىكنى ۋە ھەياتنى ئۆزىچە تەسۋىر قىلىش، تىرىكچىلىكدە مەيدانغا ئاتىلادىغان ھاللارنى ئەسلىچە ئۆرگەنىپ، ئۆرگەنىش ئارقاسىدا، يۈرگەن شاعىرلار ئەدەبىياتنىڭ رېيالىزم (ھەقىقىيلىق) ئاقىمى ئەعزالەرى بولادىرلار. بۇ يول بىلەن بارادىغان شاعىرلارىمىزنىڭ شعرلارىدان ھەم مىساللار ئالايلىق، ئۆرنەكلىك شاعىرىمىز «باتو»نىڭ «ئويغانىش» دىگەن شعرىدەن:

يېشاشنىڭ ئىگىگچكە تانابى ـ
كېتمەنلەر تېبرەتكەن قوللاردا؛
ياش، قەرى كوزلەرنىڭ قاراشى ـ
ئوراقلار ئىز سالغان يوللاردا.

ئوراقنىڭ ئاق يۈزى زەڭ باسسا
ئېل كوڭلى ماتەمگە ئورالغاي؛
كېتمەننىڭ قرغاغى قايرلسا ـ
ئوت يانغان كوزلەرگە ياش تولغاي . . .
(«ئەدەبىيات پارچالارى»)

شاعىرىمىز «باتۇ»نىڭ شۇ شعرى ئۆزى تۇرمشنىڭ ئېڭ مۇھىم ئورنىدان ئالىنىشى بىلەن، دېھقانلارنىڭ تىرىكچىلىكدە تىنمەسدەن ئىشلەشلەرىنى ھەم دېھقاننىڭ ئۆز بىلەگىگە قاندای ئىشانچلار تۇغدرغانلىغىنى ماختايدر. شۇنىڭ بىلەن عۇمۇمى دېھقاننى بېلگىلى بر يولغا قاراب يۈرشكە چاقىرادر. دېمەك بۇ ئاقىم بىلەن بارادىغان شاعىرلار، رومانتىزم ئاقىمى بىلەن بارادىغان شاعىرلارنىڭ يولداشى ۋە فىكىر داشلارى ئېمەسلەر.

فوتورىزم ئاقىمى ـ بۇ ئاقىم بىلەن بارادىغان شاعىرلار، ئەيتىب ئۆتكەنىمىز ئاقىملارغا قاراغاندا باشقا بر يولنى تۇتادرلار. بۇلەرنىڭ ئەساسى مەقسەدلارى تەبىعەتدە بولغان گوزەللىكلەرنى توغرىدەن ـ توغرى محنەت بىلەن باغلانشلى بولغان كۈچلەرنى، كىشىلەرنى ۋە ماشىنەلەرنى ھەم تەسۋىر قىلىب ماختاشدر. بۇلەر ئۆزلەرىنىڭ بۇ ئاقىم بىلەن كېتشلەرىنى تەن ئالادرلار ھەم ئەدەبىياتنى يەڭگى بر قاعىدا ئاستىغا ئالىب كېتشنى ئىستەيدرلەر. بۇ فوتورىزم ئاقىمى بىلەن يۈرگەن ياش شاعىرىمز ئالتاينىڭ «قشلاق ـ دېھقان ـ گەزىت» دىگەن شعرىنى نەمۇنە ئۈچۈن بۇ يېردە كوچرب ئوتەمز:

قشلاقدا ئويناغان ـ
دېھقان باللار،
چارقنى سۇدرەگەن ـ
كارەندە ئېرلەر؛
كېتمەن كوتەرگەن ـ
دېھقان باللار ـ
ئېكن ئېچيدە،
سۇۋنىڭ بويىدە ـ
يانباشلاغانلار.

گەزىتە يازغان،
دېھقانلار ئۈچۈن،
قشلاقلار ئۈچۈن ـ
فايدالق سوزلەر.

کېتمەننى ماقتاماى-
ئېكننى كوكەرتكەن،
چوللەرنى سۇغارغان-
«يەنگى زامانلار» -[1]
ديدى-بركيشى؛
هەممە تيكيلب،
قولاقنى سالب،
دققەتنى بېرب-
«هە، راست ديسەن» ديدى.

قايېردان بلدك-
بۇ ياخشى سوزنى؟
ئەيتدى ئۇ كېشى:-
دېهقانلار ئۇچۇن،
گەزيتدەن بلدم. . . !
گەزيتدەن بلدم. . . !.

(ئالتاىنك «يېر يۇلدۇزلەرى» دەن).

شعرنى قانداى يازادرلار؟

يەنگىگنە شعر يازش ئۇچۇن ئۇرۇنە باشلاغان ياشلار، هەممەدەن بورۇن شعر يازشنك ئەساسى قاعيدە ۋە تەرتيبلەرينى ياخشى بيلب ئالسنلار ئۇچۇن شاعرلاريمزنك شعرلەرينى قانداى ۋە قايسى تەرتيب بيلەن يازغانلقلارى توغريسيدا

[1] ،،يەنگى زامانلار،، - يەنگى ماشينەلەر مەعناسيدە.

بر ئاز توختالامز. بۇندە شعر يازش تەرتيبينى ئورگەنش ۋە ئۇنى عەمەلى ئشلەتش ئاسان بولسن ئۇچۇن بارماق ۋەزنى ۋە ۋەزينسز يازلغان شعرلەردەن ميسالللار ئالشقا توغرى كېلەدر.

بارماق ۋەزنى.

بارماق ۋەزنى بزنك ئوزبيكلەر ئۇچۇن مللى ۋەزندر. بۇنك ئەساسى-سوز بوغملارينك ساناغيدر. بۇ ۋەزن بيلەن يازلغان شعرنك برنچى خەتى قانچا بوغم بولسا، ئيكنچى خەتى هەم شونچە بوغم (هيجا) بولادر. بۇ ۋەزن بيلەن يازلغان شعردەخەرفچوزغيلارينك بولش-بولماسلقلاريغائەهەمييەت بېرلمەيدر. ئەگەر بز بر بەيتنى يازماقچى بولساق هەممەدەن بۇرۇن برنچى خەتينى يازامز-دە، شۇنى سوز بوغملاريغا قاراب بارماق بيلەن ساناب چيقامز. هەم ساناغيمز بتكەندەن كېين يەنە ئيكنچى خەتينى برنچى خەتدە قانچا بوغم بولسا شۇنچە يازامز. بۇ تەريقەدە شعر يازشنى بارماق ۋەزنى بيلەن يازلغان شعر دييلەدر. بز باتۇنك:

ياش يۇرەك قينالسا-دا،
هېچ ئۇميدسز بولماغاى؛
يوليدا ئوت بولسا-دا،
ئارتقا هېچ بر قايتماغاى.

شعرينى بوغملارغا بولماقچى بولساق:

ياش- يۇ-رەك- قي-نال-سا-دا = 7
هېچ-ئۇ-ميد-سز-بول-ما-غاى = 7
يو-لي-دا- ئوت- بول-سا-دا = 7
ئار-تقا- هېچ- بر- قاي-ما-غاى = 7

باتۇنڭ يۇقاريداغى بر پارچا شعرينى شۇ يول بيلەن (بارماق ۋەزنى بيلەن) حيسابلاپ چققانيمزدا، ئۇنڭ بارماق ۋەزنى بيلەن يازلغانى مەعلۇم بولب، يەنە بارماق ۋەزنينڭ يېتتيلك سولۇميدەندر. چۇنكى بارماق ۋەزنى بيلەن شعر يازش ئون ئالتى بوغمغاچا بوليشى مومكندر.

شاعيريمز چولپاننڭ ئون بېش بوغم بيلەن يازغان قۇييداغى شعرينى ئالامز:

ئەى! سېن مېنى حەقير كورگەن، توبەن ديگەن
ئەفەندى!

ئەى! ئۇستمدە بر عۇمرگە خوجا بولماق
ئستەگەن،

ئەى! بوينمگە كيشەن سالب هەلاكەتكە سۇدرەگەن،
كوزلەرڭنى زەهەرلەتب، ئوينا تماغيل - بەس ئېندى!

بوغم (هيجا) قيلب ئوقۇغانيمزدا:

ئەى - سېن - مې - نى - حە - قير - كور - گەن - تو - بەن
- دي - گەن - ئە - فەن - دى = 15

ئەى - ئۇس - تم - دە - بر - عۇ - مر - گە - خو - جا - بول - ماق
- ئس - تە - گەن = 15

ئەى - بوي - نم - گە - كي - شەن - سا - لب - هە - لا -
- كەت - گە - سۇ - درە - گەن = 15

كوز - لە - رڭ - نى - زە - هەر - لە - تب - ئوي - نا - تما - غل
بەس - ئېن - دى = 15

چولپاننڭ بۇ شعرى بارماق ۋەزنى بيلەن يازيلب، بارماق حيسابيدا ئون بېشلكدر.

فوتوريزم قاعيدەلارى.

ئوزبېك ئەدەبيياتيدا فوتوريزم ئاقيمى بيلەن بارماقدا بولغان شاعيريمز ئالتايدر، دېب يۇقاريدا ئەيتب ئوتكەن ئېدك. بۇ يېردە فوتوريزم يولى بيلەن شعر يازش ئۇستيدەگينە توختالب ئوتەمز. ئالتاىنڭ فوتوريزم يولى بيلەن يازغان شعرلەريدەن نەمۇنە:

بۇكۇن پراليتار مەحكەم = 8
چۇنكى ئۇنڭ ۋ. ك. ف. سى بار = 9
بۇكۇن دۇنيا ئنقيلابى ياقن = 10
چۇنكى كامينترنەنڭ تەئسيرى زور = 11
8 يل دەۋر سۇرگەن = 7
يوقسۇللار حاكمليگى = 7
بر گينە روسييە يۇزيدە = 9
بولغان بولسادا = 5
ئۇنڭ تەئسيرى = 5
دۇنياغا تارقالدى = 6

مەنە نەمۇنە ئۇچۇن ئالتاىنڭ فوتوريزم يولى بيلەن يازغان شعرينى ئالب كوردك. ئۇنى باشقا شاعرلاريمزنڭ يازغان شعرلەرى بيلەن تۇزۇلش جيهەتيدەن سالشتيرب كورگەنيمزدە، ئۇلەردەن بۇتۇنلەى باشقاچادر. ئەگەر ئۇلەرنيكى بارماق ۋەزنى بيلەن حيسابلانب، شعرنڭ برنچى خەتى 10 بوغم بولسا، 2 - 3 نچى ۋە هاكەزا هەممەسى 10 تەدەن بوليشى شەرتدر. ئالتاىنيكى بولسا ئۇندەى ئېمەس، بۇنڭ ئۇچۇن شعر يازشدا ئۇنى حيسابلاپ ئولتيرش قاعيدا ئېمەسدر.

بۇ يول بيلەن شعر يازغۇچى ھەممەدەن بۇرۇن ئۆزينىڭ شعرينى ئاسان يازش ئۈچۈن قانچا تيرشسا، يەنە ئوقۇغۇچيلارغا ھەم شۇنچە ئاسان بوليشينى نەزەرگە ئالادر. ديمەك بۇ قاعيدا بيلەن شعر يازش ھەر جيھەتدەن ئەدەبيياتدە بولغان باشقا ئاقملاردان ئايريلادر.

شعرگە ماۋزۇع تاپش.

عۇمۇمەن ئەدەبيياتدە يازيلادرغان نەرسەلەر ماۋزۇعسز بولمايدر. ۋە شۇنگديك ماۋزۇعنى تاپش ھەم ئۆزى نەھايەت دەرەجەدە قيين بر ئشدر.

بزنىڭ يۇقاريدا ئەيتكەنيمز ئەدەبيياتدە بولغان ھەر تۈرلى ئاقم بيلەن كيتكۈچى شاعرلار ئۆزلەرينىڭ شعرلەرينى يازشدا باشقا ـ باشقا يول تۇتادرلار. مەسەلەن رومانيتزم ئاقيمى بيلەن يازغۇچيلار ئۆزلەرينىڭ شعر يازشقا ئۆرۈنشلەرينى ئيلھامنىڭ كيلش ـ كيلمەسليكيگە باغلايدرلار. ئۇلەر ماۋزۇع-لەرينى ئۆزلەرينىڭ ئستەگەن ۋە خەياللاريغا كيلگەن نەرسەلەريدەن ئالادرلار. ئۇ ماۋزۇعنىڭ تۇرمشگە باغلانشلق ۋەياخۇد باغلانشسز ئيكەنليكيگە ئعتيبار ئيتمەيدرلەر. ۋە ئۆزنى تەسۋير ئيتشدە ئۆزلەرينىڭ خەياللاريغا كيلگەن نەرسەلەرنى يازا بيرەدرلەر.

ريياليزم ئاقيمى بيلەن بارۇچيلارعەينى زاماندا محنەتكەش ۋە ديھقاننىڭ تۇرميشيدە ـ بولب تۇرغان حاللارنى تەسۋير ئيتب، ھەم ئۇنگە تۇرمشدەن چيت فكر ۋە خەياللارنى قوشمايدرلار. ئۆزلەرينىڭ ماۋزۇعلەرينى بولسا ئيلھام ئارقالق ئيمەس، بەلكى شۇكۈن كوريشيمزدە مەيدانغا چققان مەسئەلەلەردەن ئالادرلار.

مەنە بز يۇقاريدا ئەدەبيياتدە قانداى ئاقملارنىڭ بارليغى، ئۇ ئاقملارنىڭ ئەساسى مەقسەدلارى، ھەر بيرينىڭ شعريازشدا تۇتقان يوللارى، ئاخردا ماۋزۇعنى قايېردان ئالشلارينى بەيان قيلب ئوتدك. ئيندي‌گى ۋەزيفەمز قسقاغينا قيلب ئيندى گينە شعر يازشقا ئۆرۈنە باشلاغان ياشلارغا ئيلگيلي شەرتلەرنى كورسەتب ئوتشدەن عيبارەت بولور.

شاعر بولشقا ئۆرۈنۈچيلەر برنچيدەن ئۆزلەريدە شاعرلققا بر دەرەجە ئيقتيدار سيزسنلەر؛ ئيكنچيدەن كيتابنىڭ باشيدە ئەيتكەنيمزديك ئۆزلەريدە بولغان ئيقتيدارلقنى كيڭگەيتيرشگە ۋە چۇقۇرلاتشقا تيرشسنلەر؛ ئۈچنچيدەن ئوز ئانا تللەريدە بولغان ئەدەبيياتلار بيلەن ياخشى ئاشنا بولسنلار؛ تورتنچيدەن باشقا تەجريبەلك ۋە ئوستا شاعرلارنىڭ يازغانلاريدان ئورنەك ئالسنلار؛ بيشنچيدەن ئيڭ ئاخردا ئۆزلەرينىڭ بر مەسئەلە توغريسيدا ئالغان ماۋزۇعلەرينى ئۆزلەريگە بەرقەرار قيلب، يازادرغان فيكرلەرينى ئۈچنچى بولمنىڭ باشيدا كورسەتكەنيمز شعر يازش تەرتيبى بيلەن ئستەسەلەر شعر، ئستەسەلەر نزمە، ئستەسەلەر ساچما تەريقەسيدا يازا بيرەدرلەر.

مەنە ئيندى بولغۇسى شاعرلار خەيالى فيكرلەرگە بيرلمەسدەن تۇرمشگە توغريدان ـ توغرى باغلانش بولغان توغرى يولنى ئالارلار ـ دە، ئۇستالق بيلەن تانلغان شاعرلاريمز فترەت، چولپانلاردان شعرنى قانداى يازش، سوزگە قانچالق باى بولش وە شعرگە سەنعەت ئشلەتشنى ئورگەنسەلەر فايدادان حالى بولماس، ديب ئويلايمز.

~~~
~~~

تورتنچی بولم.

حیکایە یازش یوللاری.

حیکایە هەم ئۆزینك مەقسەد جیهەتیدەن مەقالە ۋە شعرگە ئوخشایدر. مەقالەدە کۆزلنك تۆرمیشیمزدە مەیدانغا چققان حال ۋە ۋاقیعەلار توغریسیدا سوزلەنب، کوبچیلکنی بێلگیلی سینف مەفکۆرەسی ئارقاسیدان ئێرگەشتیرەدرغان بولسا، حیکایەدە هەم خۆددە شۆندەی حالنی کورەمز.

مەقالەدە یازۆچی تامانیدان ئەیتیلەدرغان فیکر ئۆزیچە کوبچیلکگە بەیان ئێتیلەدر. حیکایە بولسا بۆندەی ۋاقیعە ۋە حالنی توغریدان ـ توغری ئەیتب بێرمەسدەن، بەلکی شۆ ۋاقیعەگە باغلانیشی بولغان مەسئەلەلەرنی برمە ـ بر ۋاقیعە ئاراسیدا تەسۋیر ئێتەدر. دیمەك حیکایەدە مەقالەدیك بردەنیگە قیلینیشی کێرەك بولغان مەسئەلەنی کوندەلەڭ قویۆلمایدر. فەقەت بۆندە مەسئەلە کێڭ رەۋشدە قوییلب، یەنە کێڭ ۋە ئاسانلق بیلەن حەل قیلینادر.

حیکایە نێچە تۆرلی بولادر؟

حیکایە ئۆزینڭ یازیلیشیغا قاراب تورت تۆر کۆمگە بولینادر: برنچی حازرغی زامان حیکایەسی، یەعنی حازرغی کۆن کوریشیمزدە بولب تۆرغان ۋاقیعە ۋە حادیسەلەرنی قسسە قیلب بێرەدر؛ ئیکنچی ئوتکەن زامان حیکایەسی. بۆ

مەعلۆم ئادام بالالارینڭ باشلاریدان کێچرگەن حاللارینی قسسە قیلب یازادر: ئۆچنچی کێلگۆسی زامان حەقیدە ـ کێلگۆسی زاماندا قاندای کۆن کورش، قاندای تێخنیکەگە ئێگە بولش ۋە نیمەلەر قیلش توغریسیدا یازیلادر. ئێڭ ئاخردا تۆرتنچی حەیالی حیکایە ـ بۆ تۆرلی حیکایەدە یازۆچی بولش مومکین بولماغان ۋاقیعەلەرنی ئالب، ئۆزلەرینڭ فیکر ۋە خەیاللاریغا کێلگەن نەرسەلەرنی یازادرلار. بۆ تۆرلی حیکایە یازشغا خەیالی حیکایە دییلەدر.

حیکایەنی قاندای یازش کێرەك؟

بۆنڭ ئۆچۆن ئێڭ مۆهم نۆقتا ئەۋۋەلا حیکایە یازش ئۆچۆن مەعلۆم مەۋزۆع تاپش، مەۋزۆعنی تاپش بیلەن ئۆنی ئۆزینڭ بولغانیدێك قیلب ئوقۆچیلارغا حیکایە قیلب بێرەبیلشدر. یەعنی بر مەۋزۆعنی یازشنی ئویلاغان یازۆچی هەممەدەن بۆرۆن حیکایەنڭ قاندای جاییدان باشلاش مەسئەلەسیگە توختالادر.

بۆندەی مەسئەلە ئۆستیدە کوب یاخشی حیکایەیازۆچیلار هەم خەتا قیلادرلار. شۆنڭ ئۆچۆن یاش یازۆچیلار ئوز ـ لەرینڭ یازادرغان حیکایەلەرینڭ ئێڭ مۆهم ۋە قیزیق جایینی ئالب باشلاسنلار. ئەگەر بۆندەی قلسالار حیکایەنی ئوقۆش ئۆچۆن تۆتنغان کیشیلەر حیکایەگە قیزیقادرلار هەم نەتیجەدە ئوقب چیقشغا مەجبۆر بولادرلار. مەسەلەن بز حیکایەمزنڭ مەۋزۆعینی خاتن ـ قزلار تۆرمیشیدەن ئالب، بر دێهقان قیزینڭ ئوزی ئێستەمەگەن ئێرگە بێرلگەنی توغریسیدا یازماقچی بولساق ـ ئێڭ ئەۋۋەل حیکایەمزدە قز ئاناسینڭ قاندای کیشی

بولۇپ، ئۇنىڭ قانداي تېز كېچىكلىك قىلىشى، قىشلاقدا ئۇنىڭ ئابروسى، قىزىنى ئىستىمەگەن كىشىگە ئېرگە بېرىشىنىڭ سەبەبى (مەسەلەن پۇلگە مۇھتاج بولغانى ئۈچۈنمى ياكى قارنداش بولغانى ئۈچۈنمى ۋە ياكى ئۆرف - عادەت بويىچەمى؟) بۇنى ئەلبەتتە يازۇچىنىڭ تېكشىرىش نەتىجەسىدە ئاچىق بىلىپ ئالىشى كېرەك.

ئىكىنچى تاماندان قزغا توي كېلىشى، قزنىڭ توي بولا ياتقان ۋاقتدا هەم ئاتاسىنىڭ قلغان ئىشىگە نارازى بولۇپ دەمى ئىچىدە «پېشانەگە يازلغانى شۇ ئېكەن - دە» دېپ بەختىگە تەن بېرىپ ئولتىرىشى، توي بولۇپ بالا - چاقا، قەرى ۋە ياشلارنىڭ شادلىق ۋاقتلارىنى ئۆتكەزمەكدە بولغانلارىنى هەم قزنىڭ كوزىنى ياشلاپ ئولتۇرغانىنى تەسۋير قىلىش كېرەك.

ئۈچىنچىدىن توي بېتىپ كۈيەۋنىكىگە قزنىڭ ئوزاتىلغانلىغىنى ۋە سېۋەمەسدەن چىققان ئېرى بىلەن يامان كۈن كېچىرمەكدە بولغانلىغىنى يازىش كېرەك. ئەنە شۇ تەرىقەدە ئېر - خاتىن ئاراسىدا بىر - بىرلەرىگە مېهرىبانلىق بولماغانلىغى ئۈچۈن تۇرمىشلەرىنىڭ ئەچچىق - زەرداب بىلەن ئۆتىشىنى تەسۋير قىلىپ، نەتىجەدە قزلارنى زورلاپ ئېرگە بېرىشنىڭ زەرەرىنى، عىلاجى بولسا يۇقارىدا قىلارنىڭ قوشنىلارى تامانىدان بۇلەر توغرىسىدا سولەنەدرغان سوزلەرىنى يازىش كېرەك. ئەگەر شۇندەي مەۋزۇعنى ئالىپ ئۇنى ياخشى بەيان ئېتە ئالساق ئەلبەتتە تورمىشدە بولۇپ تۇرغان هاللاردان بىرىنى كورسەتكەن بولامز.

يازا باشلاغان حيكايەمزدە باشدان ئاياغىغاچا بر يولنى گىنە ئالىپ كېتمەيمز. چۈنكى حيكايەنىڭ ئېڭ ياخشى چىقىشى يازۇچىنىڭ بولۇپ تۇرغان هالنى ئۇستالىق بىلەن تەسۋير قىلىپ بېرە ئالىشىغا باغلقدر.

يۇقارىدا ئەيتكەنىمزدىك حيكايە يازش ئۈچۈن مەۋزۇعلەر كوپ. بىراق ئۇ مەۋزۇعلەرنى، تۇرمىشدە خۇددە ئوزىدېك قىلىپ كوبچىلىككە تۇشۇنتىرە بىلىش زەرۇردر. ۋە كېرەكلىك مەۋزۇعلەر ئالىنىپ حيكايە يازا باشلانغاندا بر تاماندان حيكايەنىڭ ئۇسلۇبىگە (تىلىگە)، جۇملە تۈزۈلشلەرىگە يەعنى جۈملەلەرنىڭ قىسقا - قىسقا بولۇپ هەركىم تۇشىنەرلىك دەرەجەدە بولىشىغا ئەهەممىيەت بېرىش كېرەك ۋە لازمدر. ئاينىقسا يەنگىدەن حيكايە يازشقا ئۇرۇنە باشلاغان ياشلار شۇ نۇقتالارغا نەهايەت دەرەجەدە ئەهەممىيەت بېرسىنلەر. شۇندەگىنە حيكايەنى هەركىم هەم سېۋۋپ ئوقۇيدر.

حيكايە يازشدا مۇهم نۇقتالار.

يەنگى حيكايە يازا باشلاغان ياشلارغا بزنىڭ بېرەدرگەن مەسلەحەتلەريمز: برنچيدەن هەممەدەن بۇرۇن يازش ئۈچۈن مۇهم مەۋزۇعنى تاپش كېرەك. بۇ مەۋزۇعنى حيكايە قىلىپ بېرش ئۈچۈن يازۇچى مۇتلاقا ئوز كوزى ئالدىغا شۇ مەۋزۇعگە دائىر رەسملەرنى، كورۇنشلەرى كېلتۇرسۇن. ئىكىنچيدەن قىسسەنىڭ ئېڭ مۇهم جايىدان تۇتۇپ باشلاسن. ئەگەر يازۇچى ئوزىنىڭ قىلادرغان حيكايەسىنىڭ مۇهم يېرىدەن تۇتۇپ باشلايا ئالماس ئېكەن، ئۇندەي حيكايەنى قولغا ئالىپ ئوقۇماقچى باشلاغان كىشى «قىزىق ئېمەس ئېكەن» دېپ تاشلاشقا مەجبور بولادر.

ئۈچىنچيدەن شۇنى هەم ئېسدەن چىقارش كېرەك ئېمەس، كى قىسسەنىڭ باشىدا حيكايەدەن كۈزەتلگەن مەقسەدنى ئەيتىپ قويىپ، ئۇندەن كېين قىسسەنىڭ ياخشى چىقىشى ۋە مەقسەدنى تەسۋير هەم مىساللار بىلەن ئەيتىشگە كومەكچى بولۇپ گىلە-

درگەن دەلىللەرنى ئېڭ ئاخرغا كېلتر مەسدەن، ئوقۇچىلارنى ئەلبەتتە ئېڭ ئاخرغاچا ئوقۇتۇپ كېلىش زەرۇردر. مەنە بۇ تەرىقەدە حېكايە يازلسا ئەلبەتتە ئۇنى يازغان كىشى ئۇستا چىقادر. ئېكنچى بر تۈرلى ئەيتكەندە ئۇندەى يازۇچى ئوقۇچىلارنى ئۇزىنىڭ حېكايەسى ئارقاسىدان ئەرگەشتىرەدر.

تورتنچىدەن يازۇچى قسسەنى باشلاغاندا ئۇنى برنىچە بولمىلەرگە بولىش كېرەك. ھەر بر بولمنىڭ باشىدان تاـ ئاخىرىغاچا مەقسەدگە ياردامچى بولىپ كېلەدرغان سوزلەرنى ۋە تەسۋىرلەرنى ئەلبەتتە ئەيتىپ قالىش كېرەكدر. ئەينى باشلاغان بولمنىڭ ئاخىرىغا كېلگەندە ئوقۇچىلارنى "حازر مەقسەد چىقىپ قالادر" دىيىش دەرەجەسىگە كېلتىرىش لازمدر.

قانداى حېكايە يازشنى بەرقەرار قىلىش كېرەك؟

حېكايەنى يازشدان ئەۋۋەل ئېڭ كەتتە بر مەسئەلە بولسا ئۇ ھەم يازۇچىنىڭ قانداى حېكايە يازشنى ئۆزىگە بەرقەرار قىلىپ ئالىشى ئۇستىدەدر. يازۇچى ئۇزىنىڭ فكرىدە تىركچىلكدە بولىپ تۇرغان حەقىقەتلەرنىمى، ياكى ھەر تۈرلى كىشى حەيران قالارلق ۋاقىعەلەرنىمى، تۇرمىش بىلەن باغلانغان كىشىلەرنىڭ باشلارىدان ئۆتكەزمەكدە بولغان حاللارىنىمى، ياـ بولماسا تۇرمشدە بولغان برەرتە ۋاقىعەنى كۆلگى قىلىپ حېكايە يازشمى، ياكى كېلگۈسى تۇرمىش توغرىسىدامى ـ ئەلبەتتە شۇلەرنىڭ بىرىنى يازۇچى ئۇزىگە بەرقەرار قىلىپ ئالغاندان كېيىن يازشقا كىرىشەدر. يازۇچى ئۇزىنىڭ حېكايەسىدە حازرغى زامان قسسەسىنى قىلىپ، دېھقانلارنىڭ يەنگى دەۋرگە

قەدەم باسىپ، ئوت ئاماچ ياكى تېمر ئاماچ بىلەن يېر ھەيدەشىنى بزگە حېكايە قىلىپ بېرمەكچى بولسا ئۇ ئەلبەتتە "فەلان دېھقان فەلان ۋاقتدا بوغداى ئېكدى، بوغداى پشكەندەن كېيىن بر ياقشامدا ئوزىدەن ـ ئوزى ئورۇلىپ قالدى" دېب يازا ئالمايدر. ئەنە شۇندەى يازادرغان بولسا ئۇ يازۇچى حەقىقەتەن حازرغى زاماندان ئۇزاق تۇرغان ۋە دېھقاننىڭ ئىشىگە ئىشى تۇشمەگەن كىشى بولىپ حىسابلانادر. چۈنكى حازرغى زامان حېكايەسىدە كورىنىب ۋە قىلىنىب تۇرغان ۋاقىعە ھەم حاللاردان باشقا نەرسەلەر توغرىسىدا يازش دېمەك ـ ئوزى تۇرمشدەن ئۇزاق دىيىشدەن عىبارەتدر.

يازۇچى ئوزىنىڭ يازادرغان نەرسەسىگە ئارالاشادرغان كىشىلەرنى سوزى ئۈچۈنگىنە ئېمەس، بەلكى ئۇنىڭ تەعرىفىنى قىلىپ بېرش ۋە سۈۋرەتىنى ئۇنى بلمەگەن، كورمەگەن كىشىلەرگە چىزىب تانتىرش ئۈچۈن مۇتلاقا ئۇلەر بىلەن ياقندان ئاشنا بولىش لازمدر.

حېكايەدە ئۇلەرنىڭ تىللەرىنى ھەم يازۇچى ئوزىنىڭ ئستەگى بويىچە تۈزۈب كېتە بېرش بولمايدر. خۇددە شۇنىڭدېك ئشچىلەرنىڭ كوب ئشلەتەدرگەن سوزلەرىنى دېھقان سوزلەيدر، دېھقانلارنىڭ ئشلەتەدرگەن سوزلەرىنى زىيالىلار ئشلەتەدر، دېب بولمايدر. بۇنىڭ ئۈچۈن كم بولسا ھەم بۇنگە ئارالاشار ئېكەن، يازۇچى ئۇ كىشىنىڭ ئوزىدە بولغان عەلاحىدە خۇسۇسىيەتلەرنى ئوزلەرىگەگىنە مەخسۇس قىلىپ كورسەتىشگە حەرەكەت قلسن. كوب ۋاقتدا حېكايەدە چېتدەن ھەم ھەر تۈرلى ئاۋازلارنىڭ بولىپ قويىشى، بۇلەرگە ھەم عەلاحىدە ئەھەمىيەت بېرىب حېكايەنىڭ قانداى يېرگە كېلگەندە چېتدەن ئاۋازلار كېلسە مۇمكىن. ھېچ بر ۋاقتدا! بر ئاغز سوز ھەم ئورۇنسز

ئەيتلمەسن. يەنە شۇنگە ھەم ئەھەممىيەت بېرش كېرەك، كم يازۇچى حيكايەنڭ باشدان ئاياغىغاچا برياكى ئىككى كىشىنىگىنە سوزلەتىپ قويماسن. حەل بولادرغان مەسئەلەنڭ يېشىلىشىگە قاراپ سوزلەر ھەم ئوزگەرە بارسا ياخشى بولادر. ئەگەر حيكايەچى خەيالى ۋاقىعەلار توغرىسىدا يازار ئىكەن، ئۇ ئەلبەتتە بۇتۇن ئارالاشادرغان كىشىلەرگە بەرابەر سوزنى بولش ھەم مۇمكىن قەدەر ئۇلەرنى ئەدەبى سوزلەر بىلەن قۇراللانتيرش كېرەك.

ئەيتەيلك يازۇچى حيكايە يازماقچى بولسا ئىپتدى بۇندە ئارالاشۇچيلارنڭ ئاراسىدا سوز ھەم ئۇلەرنڭ تۇتقان روللارىغا قاراپ قۇرولادر. بۇندە ھەر بر سوزلەنەدرغان سوز مومكىن قەدەرھەر تۇرلى پېچك ۋە ئىكنچى مەعنا ئاڭلاشيلادرغان سوزلەردەن عيبارەت بولادر؛ يازۇچى كىشى خۇددە تۇرمش حيكايەسىنى يازغانيدا عەينى حەقىقەتلەرنى گىنە يازغانيدك، كۇلگى حيكايەنى يازۇچى ھەم تۇرمشدەن يىراق تۇرب كۇلگى نەرسە يازا ئالمايدر. چۇنكى بۇ ھەم كۇنلك تۇرمۇشيمزدە بولب تۇرغان ۋاقىعە بولب، خەيالى نەرسە ئېمەسدر.

حيكايەنڭ قسقا بوليشى كېرەك.

نيمە ئۇچۇن قسقا ۋە كچكينە حيكايە يازشقا ئورگەنش كېرەك ديمز؟ ـ بۇنڭ ئەساسى سەبەبى برنچيدەن كچكينە حيكايەنى يازش كەتتە حيكايەنى يازشدان قيىندر. ئەگەر يازۇچى بۇكۇن حيكايەسىنى يازب، ئۇنى برنېچە كۇن ياتقيزب، سوكره تاغن ئوقب چقسا يەنە ئارتقچا يېرلەرينى ئالب تاشلاب، كېرەكلك يېرلەريگە قوشش مۇمكين بولادر. شۇنى ھەم

ئەيتش كېرەككى حيكايەنى يازب بولغاندان كيين قانچا كوب ئوقۇب چيقلسا شۇنچە ياخشيلانا بارادر. بو نەرسەگە ئەلبەتتە يەنگى يازا باشلاغان ياشلار عەمەل قلسالار كېرەك.

حيكايەنڭ كەتتە ۋە كيچكليگى تەخمينەن ئالغاندا گەزيتە خەتى (سەترى) بيلەن 500 دەن تا ـ 1٬500 گەچە بوليشى مومكيندر. يازۇچى، فەرز قلدق حيكايەسىنى 1٬500 خەتچە يازغان، بزگە 700 خەتلك حيكايە كېرەك. بۇ ۋاقتدا ئىپتدى يازۇچى ئەۋۋەلگى يازغان حيكايەسىنى يەنەدەن ئوقب چيقادر ـ دە، جۇدە زەرۇر بولغان يېرلەرينى گىنە قالديرب كوب ئەھەممىيەتگە ئېگە بولماغان يېرلەرينى تاشلاب كېتە بېرەدر.

مەسەلەن يازۇچى قسسەداغى قەھرامانني «بۇ كۇن قرباشيغا چيقب كېلدى» ديب قرنڭ حيكايەگە هيچ بر باغلانيشى بولماسا ھەم تەسۋير قلغان. بۇ توغرى ئېمەس. ئەگەر يازۇچى حيكايەسيدە قر باشينڭ گوزەللك ياكى ياخشى ھەۋالى ئېكەنليگينى تەسۋير قلماقچى بولسا بۇندە ئەلبەتتە يازش لازم. يەنە حيكايەقەھرامانى ئۇييگە كېلسە ئويى قارانغى ئېشلەدب بولمايدر. براق ئۇنڭ ئوييگە كېلب ئشلەشى كېرەك ئيدى، شۇنڭ ئۇچۇن ئۇ ـ ئويىنى تاشلاب مېهمانخانەلەرگە سۇحبەتگە كېتەدر. ديمەك بۇندە قەهرامانڭ ئشلەشى ئۇچۇن مانع بولغان ئوينڭ قارانغيلىغى ئەلبەتتە تەسۋير قيلينا ئالادر.

مەنە شونگدېك قاعيدەلارغا عەمەل قيلنغاندا حيكايەنڭ كچكينە ۋە ئاڭلانيشى ئاسان بولب چيقادر. ھەم ئۇنڭ كوبچيلك تاما نيدان تيزلك بيلەن ئوقۇليشى شۇ بيلەن گينە تەئمين ئيتلگەن بولادر. مەنە بۇ نەرسە حيكايە يازۇچيلارنڭ ئيسلەريدەن چقماسن.

سوز ئوخشاتشلارى.

يازۇچى ئوزينڭ حيكايەسينى جۇدە چيرايلق ۋەگوزەل قيلب چيقارماقچى بولسا مۇتلاقا ئادملارغا ياكى باشقا ئەشيالارغا سوز ئوخشاتشلارينى كوب ئشلەتب ئوتادر. مەسەلەن يازۇچى بر چوپاننڭ چوتور ئيكەنليگينى باشقا بر سوز بيلەن ئوخشاتماقچى بولسا ،،فەلانچى چوپاننڭ يۇزى قارامەيدە دارى سيپب قويغاندەك،، ديەدر. بۇندەن ئوقۇچى ئەلبەتتە چوپاننڭ قارابوليشى بيلەن يۇزينڭ چوتور ئيكەنليگينى هەم بيلب ئالادر. ياكى برقزنڭ قاشى، كوزى قاپقارا ئيكەنليگينى، ئەيتمەكچى بولسا ،،فەلانچى قزنڭ قاشى، كوزى قاپقارا قەلەمگە ئوخشايدر،، ديب ئۇنڭ قاشى بيلەن كوزينى قارالقدا ماختايدر. ئەنە برقزنڭ يۇزينى قيزل، ديب تەسۋير ئيتمەكچى بولسا ئەلبەتتە ،،فەلان قزنڭ ئيكى يۇزى قپقيزل ئانارغا ئوخشايدر،، ديەدر. بۇندە ئيندى قزنڭ يۇزينى قيزلليغى ئوچۇن باشقا نەرسەگە بەرابەرلەب نەهايەت دەرەجەدە ماقتاغان بولادر. بۇنى سوزنى باشقا تۇرلى قيلب ئوخشاتش ديب ئەيتەمز.

كيشيلەرنڭ ئيسملەرى قانداى بولادر؟

حيكايە يازۇچى ئوز حيكايەسينڭ مۇندەرەجەسيگە قاراب ئۇندە ئشلەتيلەدرگەن هەرتۇرلى ئەشيا ۋەباشقا نەرسەلەرنڭ ئيسملەريگە هەم كوب گينە ئەهەمميەت بيرشلەرى لازم. چۇنكى كوب ۋاقت هەرخيل ئەشيالارنى زيبياليلار برتۇرلى ئاتاسالار، ديهقان ئۇنى ئيكنچى تۇرلى قيلب ئاتايدر. حيكايەدە يەنە كەتتە ئەهەمميەت بيريلەدرگەن نەرسە بولسا حيكايەگە ئارالاشادرغان كيشيلەرنڭ ئيسملەرى توغريسيدادر. چۇنكى كيشيلەرنڭ

ئيسملەرى ئجتيماعى بررەڭ ئالغان بولادر. بۇنڭ ئوچۇن حيكايەدە ئيسملەرگە نەهايەت دەرەجەدە ئەهەمميەت بيرش كيرەكدر.

مەسەلەن بزنڭ يازادرغان حيكايەمز ديهقانلارنڭ تۇرمشلەريدەن ئالنغان بولسا، ئۇ ۋاقتدا ئەلبەتتە ديهقانلارنڭ كوب ئستعمال قيلادرغان ئيسملەرينى ئالش كيرەك بولادر. ديهقانلارنڭ ئيڭ كوب ئشلەتەدرگەن ئيسملەرى هەممە ۋاقت بالتاباى، تاشمەت، پيرمەت، ئيرمەت، ئيرگەش ۋە شۇنگە ئوخشاشلار بولادر. ئەگەر ساۋداگەرلەر ئارالاشادرغان بولسا بۇلەر ئوچۇن ديهقانلار كوب ئستعمال قيلادرغان ئيسملەرنى بيرش بولمايدر. ساۋداگەرلەر ئوچۇن عەبدۇللە، حەيدەر مەحمۇد، ئەكرەم كەبى ئيسملەر ياراشادر. ئيندى بۇ ئيسملەرنى بولسا ديهقانلارغا بيرب بولمايدر. ئەگەر حيكايەچى حيكايەسيگە مۇللە ياكى ئيشانلارنى ئارالاشترماقچى بولسا، بۇلەرنيكى يۇقاريداغيلارنڭ ئيكسيدەن هەم باشقا بولادر. مەسەلەن مۇللە ۋە ئيشانلار ئوچۇن عۇمەرخان مەحزۇم، عەبباسخان تورە، مۇللە ئاچل خان، سەيدنياز خاجى كەبى ئيسملەر توغرى كيلەدر.

ئيندى خاتن ـ قزلارنڭ هەم ئيسملەريگە كيلسەك بۇلەردە كەتتە ئوزگەرش بار. مەسەلەن ديهقان خاتن ـ قزلارى كوپنچە قوندۇز، مەستۇرە، گۇلنۇر، ياخشى گۇل كەبى ئيسملەرنى ئالادرلار. ساۋداگەر خاتن ـ قزلارى بولسا راحەتئاى، تاجيخان، سۇنبۇل ئاى ۋە مۇللە ـ ئيشان خاتن ـ قزلارى زۇلەيخا (ياشى ئورتالاشا باشلاغاندا بۇۋى زۇلەيخا)، كەرامەت ئاى ۋە باشقا خيل ئيسملەر بولادر؛ مەنە حيكايە يازۇچيلار ئوز يازۇلاريدا ئارالاشادرغان كيشيلەرنڭ ئجتيماعى تامانلاريغا قاراب ئيسم قويسالار بولادر. ئەلبەتتە بۇندەى ئيسملەرنى برلەريگە ئارالاشترماسلق كيرەكدر.

حيكايە يازش تېخنيكەسى.

حيكايەدە كوب كيشينڭ ئارالاشقانليغى ئۇچۇن هەر زامان ئۇلەر ئاراسيدا هەر تۇرلى گەپ ـ سوزلەر بولب تۇرادر. عۇمۇمى قاعيداغا مۇۋافق حيكايە يازۇچيلار مەسەلەن ئيكى كيشينڭ بر مەسئەلە توغريسيدا سوزلەشينى كورسەتمەكچى بولسا، هەر زامان ئۇلەرنڭ سوز باشلاشلاريدا ئيسملەرينى يازب «فەلان كيشى بۇندەى ديدى، فەلان كيشى ئۇندەى ديدى» ديب ئولتورمايدرلار. فەقەت ئيكى ياكى بر كوب كيشينڭ سوزنى باشلاشلاريدا ئۇلەرنڭ ئيسملەرينى يازب ئوتادر. ئەگەر ئۇلەرنڭ سوزلەرى چوزيلب، برى ئارقاسيدان ـ برى ۋە ئيكنچيسى ئارقاسيدان ئۇچنچيسى قايتا ـ قايتا سوزلەيتۇرغان بولسا بۇ ۋاقتدا ئيسملەرنڭ ئورنلەريگە چيزق (ـ) قويب قانداى كيشينڭ بولسا هەم سوزينى باشلاب كېتە بېرەدر. مەنە شۇ چيزق عەلامەتيگە قاراب حيكايەنى ئوقۇچيلار سوزلەۋچيلەرنڭ ئيسملەرينى يۇقاريدا بر مەرتەبە كورگەنلەرى ئۇچۇن بۇ يېردە ئيسملەرى يازلماغان بولسا هەم ئوزلەرى توغريلاب ئوقۇى بېرەدرلەر.

كوب ۋاقتدا حيكايە يازۇچيلار سوزلەشكۇچيلارنڭ ئيسملەرينى يۇقاريدا كورسەتمەسدەن هەم چيزق قويب ئۇلەرنى سوزلەتب كېتەدرلەر. بۇ هەم بولسا مومكين. براق بۇ شۇندەى ۋاقتدا بولادر، كم قاچانكى سوزلەشكۇچيلەر حيكايەگە قوققوسدان ئارالاشب قالسالار.

مەنە حيكايە يازش تەريقەسى هەم شۇنڭ بيلەن تەمام بولادر. بز، ئەلبەتتە شۇ كورسەتلگەن قاعيدا ۋە تەرتيبلەر بۇتۇنلەى ئشچى ۋە دېهقان خەبەرچيلەرينى، عۇمۇمەن يەنگى يازش

ئيشيگە ئۇرۇنە باشلاغان ياشلارنى ئۇستا يازۇچى قيلب يۇبارادر، ديمەيمز، براق ئۇلەرنڭ شۇ يولدا دائيمى تنمەسدەن ئشلەگەنلەرى تەقديردە بزنڭ تامانيمزدان كورسەتلگەن مەسلە ـ حەتلەر ئۇلەر ئۇچۇن بر قانچا ياردام بېرەدر، ديب ئوميد قيلامز؛ بزنڭ تامانيمزدان عۇمۇمى قاعيدالار كورسەتلدى. ئېندى هەر بر ئۇستا حيكايەچى بولماقنى ئستەگەن ياشنڭ حيكايە يازشقا ئۇرينب حيكايە نەۋيس بوليشى ئۇچۇن قۇييداغى كورسەتكەنيمز ئەسەرلەرنى ئوقۇشى لازمدر: چولپاننڭ «كليئوپاترا» ديگەن حيكايەسينى («بيلم ئوچاغى» نڭ 2 ـ 3 نچى سانيدا)، عەبدۇللە قاديرينڭ «ئۇلاقدا» (بۇ هەم «بيلم ئوچاغى» نڭ 2 ـ 3 سانيدا)، چولپاننڭ «شەهەردەن قشلاققا» هەم «نانۇشتە» حيكايەلەرى («ئەدەبييات پارچالاريدا») ۋە باشقالار...

حيكايەگە سەرلەۋحە قويش

هەر قانداى يازلغان نەرسە بولماسن، ئۇندەن كۇزەتلگەن مەقسەد ۋە مەفكۇرە باردر. ئەلبەتتە ئۇندەى فيكرنى شۇ نەرسەنى ئوقب چققان هەر كشيى تۇشۇنا ئالادر. «ئوقب تۇشۇنيلادرغان بولسا يازلغان نەرسەگە سەرلەۋحە قويش نيمە ئۇچۇن كېرەك» ديېدرغان كيشيلەر هەم بولۇرلار. براق مەسئەلە ئۇندەى ئېمەس، بەلكى سەرلەۋحەنى قانداى قيلب قويش ئۇستيدەدر. بۇنڭ ئۇچۇن ئېك قۇلاى يول خۇسۇسەن حيكايەگە سەرلەۋحە قويشدا، سەرلەۋحەنى كورگەن كيشى شۇ حيكايەنى ئوقۇشغا قيزيقادرغان دەرەجەگە كېلسن.

مەسەلەن بر مەۋزۇعنى ئالب حيكايە يازلغاندا ئۇنىڭگە
سەرلەۋحە قويغاندا ئېڭ ئەۋۋەل شۇنى ئويلاش كېرەك:
يازلغان حيكايەنى ئوقۇچى كيشىنىڭ ئستەگيگە مۇۋافق ۋە
ئۇنى دەررەۋ ئۆزيگە تارتادرغان قيلب ئوشە حيكايە ئيچيدە،
بولغان ئېڭ ياخشى ۋاقيعەنى ياكى ئوشە حيكايە ئيچيدەگى
قەهرامانىڭ نامينى يانيغا بر سۇفەت قوشب سەرلەۋحە قيلش
كېرەك...

فهرست.

باش سوز . . . . 3 بيت
يازوچيدان . . . . 4 «

برنچى بولم
ئەدەبييات . . . . 5 «
ئەدەبييات نيچە خيل بولادر . . . . 7 «
يازوچيلار نيچە خيل بولادر . . . . 10 «
ئورگەنش يوليدا . . . . 11 «
يازوچينىڭ خوسوسييەتلەرى. . . . . . . 12 «
سوزگە باى بولش كيرەك. . . . . . . 15 «
ئوزبيكچە ۋە يات سوزلەر . . . . 16 «
بەينەلميلەل سوزلار توغريسيدا . . . . . 17 «
يەنگى ۋە ئيسكى سوزلەر . . . . 18 «
يازۇچينىڭ مەقسەد ۋە ئنتيلشى . . . . . . 19 «

ئيكنچى بولم
خەبەر ۋە مەقالەنى قانداى يازش كيرەك.
خەبەر ۋە مەقالە قانداى بولادر . . . . . . 22 «
قانداى سەرلەوحە قويش كيرەك . . . . . . 27 «
كيڭگەيگەن خەبەر.
ييغيلش ۋە قورولتايلارنى قانداى يازش كيرەك. . 29 «
مەقالە يازش ئوچون نيمە كيرەك. . . . . 30 «
فيلييە تون يازش . . . . 31 «
مەقالە يازش تەرتيبى. . . . . 32 «
„گەزيتەلەريمز توغريسيدا“ . . . . . . 33 «
كيڭگەيگەن خەبەرنى يازش تەرتيبى . . . . 39 «
ديوارى گەزيتە . . . . 41 «

دیواری گەزیتە ئوچون هەجوی مەقالەلەرنی قاندای یازش
كېرەك . . . . 44 بيت
گەزیتە ۋە جورنال مەقالەلەری . . . . 45 »

ئوچنچی بولم

یازش یوللاری . . . . 49 »
ساچما تەرتیبی بیلەن شعر یازش . . . . . 51 »
ئەدەبییات ئاقملاری . . . . 52 »
شعرنی قاندای یازادرلار . . . . 56 »
بارماق وەزنی . . . . 57 »
فوتوریزم قاعیدەلاری . . . . 59 »
شعرگە ماۋزۇع تاپش . . . . 60 »

تورتنچی بولم

حیكایە یازش یوللاری . . . . 62 »
حیكایەنی قاندای یازش كیرەك . . . . . . 63 »
حیكایە یازشدا مۇهم نۇقتالار . . . . . . 65 »
قاندای حیكایە یازشنی بەرقەرار قیلش كیرەك . . 66 »
حیكایەنڭ قسقا بولیشی كیرەك . . . . . 68 »
سوز ئوخشاتشلاری . . . . 70 »
كیشیلەرنڭ ئیسملەری قاندای بولادر . . . . 70 »
حیكایە یازش تیخنیكەسی . . . . 72 »
حیكایەگە سەرلەوحە قویش . . . . 73 »

باهاسی 48 تیین

АНКАБАЙ.

КАК ПИСАТЬ ЗАМЕТКИ, СТАТЬИ, СТИХИ И РАССКАЗЫ

НА УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Узбекское Государственное Издательство
Ташкент — 1927 г. — Самарканд.